

УРОКИ

№ 4 (40), жовтень — грудень, 2014 р.

ГОЛОКОСТУ



УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ

XV
**ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КОНКУРС УЧНІВСЬКИХ РОБІТ
 «ІСТОРІЯ І УРОКИ ГОЛОКОСТУ»
 ім. І.Б. МЕДВИНСЬКОГО,
 2014–2015 навчальний рік**

Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки ЄАЕК та Посольства Держави Ізраїль в Україні повідомляє про проведення у 2014–2015 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України щорічного конкурсу дослідницьких та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І.Б. Медвинського.

Заявки необхідно подати до 20 лютого 2015 року (термін заявки подовжено!)

Виконані роботи необхідно подати до 10 квітня 2015 року.

Захист робіт відбудеться наприкінці травня 2015 р. у м. Києві.

ПОЛОЖЕННЯ

про організацію та проведення XV Всеукраїнського конкурсу учнівських робіт
 «Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського
 2014–2015 навчальний рік

Реалізуючи ідеї, викладені в Декларації Стокгольмського міжнародного форуму по Голокосту, а також Резолюції ООН про встановлення Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, і вважаючи своїм обов'язком зробити посильний внесок у збереження пам'яті про жертви геноциду, Український центр вивчення історії Голокосту повідомляє про проведення у 2014–2015 навчальному році серед учнів середніх загальноосвітніх закладів України конкурсу дослідницьких та творчих робіт «Історія і уроки Голокосту» ім. І. Б. Медвинського. Ми пропонуємо обдарованим і небайдужим до суспільних проблем юнакам і дівчатам випробувати свої сили і здібності, взявши участь у конкурсі. У рамках майбутнього конкурсу окрему секцію складатимуть роботи, автори яких розглянуть долю ромів (циган) в окупованій Україні у 1941–1944 рр.

Заявки необхідно подати до 20 лютого 2015 р.

Розділ I

Мета конкурсу

1. Поглиблення знань школярів з історичної проблематики Голокосту — долі єврейського народу на теренах Європи під час Другої світової війни, популяризація вивчення цієї теми серед учнівської молоді.
2. Розвиток навичок дослідницької і аналітичної діяльності під час відбору матеріалу і написання роботи з вибраної теми.

3. Пошук нових фактів, документів, свідчень про події Голокосту в Україні і за її межами, і введення їх у науковий обіг.
4. Відбір за результатами конкурсу обдарованих учнів і сприяння їх участі в міжнародних семінарах та конференціях.
5. Виховання у молоді толерантного поведіння, поваги до людей іншої національності, свідомого ставлення до міжетнічних проблем.

Розділ II

Підготовка конкурсу

До участі у конкурсі запрошуються учні 9–11 класів загальноосвітніх і спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, професійно-технічних училищ. Особи, що бажають взяти участь у конкурсі, подають заявки до Українського центру вивчення історії Голокосту за формою:

- прізвище, ім'я та по батькові,
- назва теми,
- науковий керівник,
- адреса проживання, контактні телефони,
- електронна адреса.

Термін подачі заявок до 10 лютого 2015 року. Для підготовки конкурсу створюється Оргкомітет у складі на-

уковців, викладачів історії ВУЗів, вчителів шкіл. Для допомоги авторам робіт, які мають можливість відвідувати Київ, з 1 лютого 2014 року щодня, крім вихідних, з 14:00 до 17:00 діє консультаційний пункт на базі Українського центру вивчення історії Голокосту. Виконані роботи відправляються в електронному і роздрукованому вигляді на адресу Центру до **10 квітня 2015 року** включно (роботи, що надійшли після 10 квітня 2015 р., не розглядатимуться). Вони попередньо рецензуються фахівцями з зазначеної проблематики. Роботи, які не відповідають тематиці та рівню вимог конкурсу, можуть бути відхилені і не допущені до захисту. До середини травня всім тим, хто пройде відбір, буде повідомлено про їхню участь у конкурсі.

Перевіряючи роботи, рецензенти оцінюють їх за десятибальною системою за такими критеріями:

1. Формулювання теми.
2. Постановка завдання (актуальність, мета, питання для дослідження).
3. Використання джерел (різноманітність, оригінальність).
4. Використання літератури (обсяг, характер).
5. Структура роботи.
6. Викладення матеріалу (послідовність, взаємовиваженість).
7. Аналітична робота.
8. Формулювання висновків (зміст, оригінальність).
9. Наукове оформлення (примітки, список літератури).
10. Художнє оформлення.

Роботи, що в сумі набрали менше 8 (восьми) балів, будуть відхилені.

Розділ Ш

Вимоги до роботи

До участі допускаються роботи, виконані українською і російською мовами. Кожне дослідження, представлене на конкурс, повинне мати від 20 до 30 аркушів тексту, видрукованого з одного боку (шрифт № 14). На титульній сторінці вгорі позначаються організатори конкурсу (Український центр вивчення історії Голокосту, Євро-Азійський Єврейський конгрес), потім іде назва конкурсу, тема, прізвище, ім'я та по батькові автора повністю, назва навчального закладу, адреса, варіант контактної зв'язку, електронна адреса, відомості про наукового керівника. Викладу теми передують план у простому або розгорнутому вигляді.

У вступній частині бажано освітити актуальність вибраної теми, а також причини вибору, сформулювати мету і методи дослідження, можливості застосування. Крім цього у вступі висвітлюється аналіз ситуації, що передують події. В основній частині викладається фактична канва подій у цілісній, взаємозалежній і послідовній побудові. У цілому різні варіанти вибраних тем зводяться до двох основних напрямків: регіональні дослідження і загальна проблематика Голокосту. При виборі регіонального напрямку в основній частині варто відобразити розуміння контексту подій, що відбувалися, і, по можливості, їх повне висвітлення. Особливу увагу варто звернути на специфічні риси, які-небудь деталі властиві тільки даному регіону. Обов'язковою вимогою є наявність чітких посилань на джерела інформації.

Найбільш авторською і оригінальною частиною роботи є висновок, саме в ньому квінт-есенція дослідження. Тому

він повинен обов'язково базуватися на матеріалі основної частини і носити конкретний характер.

У випадку використання цитат обов'язкові посилання на джерела, які оформляються по загальноприйнятих зразках. Ті ж вимоги стосуються списку використаних джерел і літератури, що міститься наприкінці роботи. Роботу прикрашає і зробіть більш зрозумілою використання наочних матеріалів (таблиці, графіки, схеми, малюнки, фотографії і інше, на вибір автора).

Окрім науково-дослідницьких робіт, організатори також запрошують до участі в конкурсі творчі роботи, які мають художню форму (малюнки, скульптурні й музичні твори тощо).

Розділ IV

Захист робіт і визначення переможців

Захист робіт відбудеться наприкінці травня 2015 р. у м. Києві. Оплата проїзду і проживання учасників конкурсу та учителів проводиться за рахунок Організаторів. Усіх допущених до участі в конкурсі повідомлять про це до середини травня. До захисту кожний здобувач готує стислий (до 5–7 хвилин) виклад основних ідей роботи. Можливий варіант з використанням мультимедійних робіт (7–8 хвилин).

Другим етапом захисту стануть відповіді на запитання опонентів в якості яких виступають присутні учні, вчителі, члени журі, гості конкурсу. Активність учнів — опонентів, їхній рівень поінформованості, виявлений у запитаннях, враховується під час підведення загальних підсумків. До початку захисту бажаним надається можливість ознайомитися зі змістом робіт.

Члени журі звертають увагу на:

- а) уміння стисло охарактеризувати роботу;
- б) якість відповіді на питання;
- в) поінформованість у проблематиці Голокосту в цілому;
- г) полемічні здібності;
- д) мовні особливості.

Розділ V

Нагородження переможців

Усі учасники конкурсу, які братимуть участь у захисті робіт, нагороджуються дипломами, літературою за тематикою Голокосту, загальноісторичними виданнями, художніми творами, іншими призами. Також кращим конкурсантам буде надана можливість взяти участь у різних молодіжних конференціях, семінарах і школах з проблематики історії Голокосту.

Роботи обов'язково надсилати у роздрукованому вигляді (звичайною поштою) і в електронному варіанті на адресу:

Поштова адреса:

Український центр вивчення історії Голокосту

01011, Київ-11, вул. Кутузова, 8, кім. 109;

тел./факс: (38044) 285-90-30

Електронна адреса uhcenter@holocaust.kiev.ua

Сторінка в Інтернеті: www.holocaust.kiev.ua

Сторінка в соціальній мережі:

www.facebook.com/uhcenter



МІЖНАРОДНІ ПРОЕКТИ ЦЕНТРУ

ДЕВ'ЯТИЙ ЩОРІЧНИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СЕМІНАР З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В МЕМОРІАЛІ «ЯД-ВАШЕМ»

З 8 по 17 листопада 2014 р. в Меморіалі «Яд Вашем» (Єрусалим) відбувся Дев'ятий щорічний навчально-методичний семінар з історії Голокосту в Європі для викладачів українських шкіл. До групи ввійшло 17 учасників, які представляли середні та вищі навчальні заклади багатьох областей України. Більшість учасників — випускники Освітнього семінару-школи в Чернігові, який проводив Центр в серпні ц.р. Семінар в Єрусалимі став можливим завдяки зусиллям Українського центру вивчення історії Голокосту у співпраці з «Яд Вашем» та за підтримки Євро-Азійського єврейського конгресу. Про те, як пройшов цей семінар можна дізнатись з відгуків учасників, які подаються нижче.

8—18 листопада у Меморіальному інституті Яд Вашем славного міста Єрусалим у співпраці з Українським центром вивчення історії Голокосту пройшов семінар з історії Другої світової війни та історії Голокосту в Європі і методики викладання цієї проблематики для науковців та викладачів гуманітарних дисциплін з України. Учасником цього повчального заходу довелося бути і мені.

Описувати свої враження буду як це робили в давні часи спрагли до фактажу та історичних сенсацій літописці.

День перший. Ізраїль зустрів українську делегацію вечірніми (та ні, скоріш нічними, бо була 23 година) сутінками.

День другий. Шановні організатори, дай Боже їм здоров'я і довгого віку, піклуються не лише про інтелектуальне та моральне вдосконалення слухачів курсу, а й толерують їх духовні уподобання. Перша місія, до якої українське товариство радо приступило, полягало у відвідинах Храму Гроба Господнього. Оскільки українці розпочинають нові справи зі щирої молитви, початок семінару в Яд Вашем для християн із відвідин у неділю найбільшої християнської святині було доречним. Наш гід, Роза Златопольська, змогла якісно організувати проникнення та відмітини у всіх найбільш визначних кутках Храму, оминаючи туристичні натовпи та корки. Як і личить щирим християнам, очистивши свої помисли молитвою і фотографуванням (про них дбала нерелігійна частина свідомості), делегація перемістилася до Меморіального інституту.

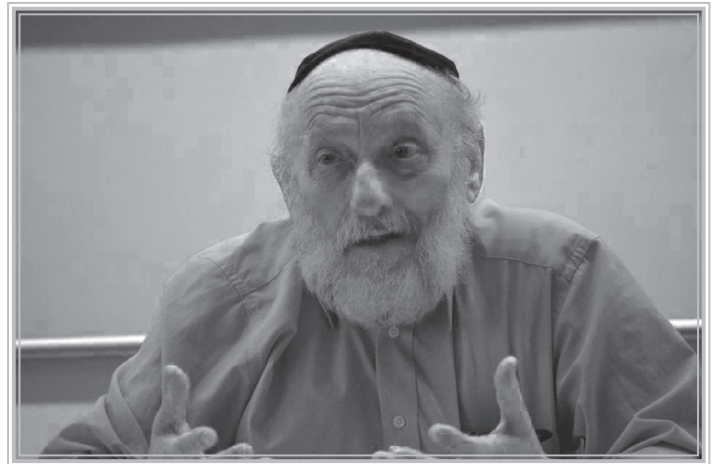
Яд Вашем вразив своєю масштабністю та неформатом. Велика територія, надана інституту була заповнена природнорозквітаними в навколишній скелястий ландшафт пам'ятниками, будівлями, галереями, рослинами. Навіть, навколишній пейзаж поза комплексом, здавалося, був продовженням і доповненням до симфонії ядвашемівських архітектурних та пророднопросторових об'єктів. Поєднання в одному місті музеїв, пам'ятників, галерей, архіву, наукової та освітньої установ видавалися дещо для нас незвичними, але доречними. Тут є чому повчитися та що почерпати.

Пояток семінару провела куратор семінарів з українськими педагогами Ноа Сігал. Відкриттям були визначені основні змістові та методичні акценти занять, правила роботи, висловлені очікування слухачів. Заінтриговані ми очікували наших викладачів та їх слова.

І перше заняття почалося таки зі слова. Тобто, творення Світу. Тобто, бесіди доктора ребе Зеєва Дашевського. Дуже цікавий підхід: розпочинати історію євреїв ХХ сто-

ліття з їх створення згідно священних книг. Ребе розкрив перед нами основи світогляду віруючих євреїв. Так, певним чином, ми зрозуміли мотиви дій євреїв у відповідь на історичні виклики (чи уявити, що зрозуміли).

День третій став продовженням наших мандрів у єврейській історії та знайомством із способами вшанування Голокосту.



Заняття д-ра Зеєва Дашевського

Почнемо з другого. Пам'ятники бувають різні: вдалі і невдалі, великі та малі, оригінальні та буденні. Головне, щоб пам'ятник зачепив душу та включив глибини пам'яті. Пам'ятники Яд Вашем саме такі, ті, що чіпляють: Долина громад вразила монументальністю та масштабністю катастрофи; Сад Праведників — способом виконання (дерева, що символізують врятовані життя); Вагон — універсальністю символіки людиноморів ХХ століття (у подібних вагонах для вивозили в сибіри та інші світи українців, кримських татар, чеченців); Площа Варшавського гетто — символізмом боротьби та життя; Зал пам'яті — пусткою втрати; Синагога — всепереможністю життя. Особливо хотілося б підкреслити світоглядний ефект Музею мистецтв, що містить колекцію робіт єврейських художників, які показують своє бачення напередодні та під час голокосту. Символізм сусидить з реалізом, біль втрат з надією, смерть із життям.

Цього ж дня, 10 листопада, організатори відкрили перед нами єврейський світ до Катастрофи. Три сегменти довоєнної історії єврейства були подані за допомогою різних методик, але поєдналися у яскравий цілісний пазл.

Доктор Ілля Лур'є висвітлив історію залюднення євреями Східної Європи та співжиття з місцевих населенням. Для української делегації, звичайно, було цікаво побачити свій сегмент даної історії та інший погляд на усталені в національній історіографії події та їх оцінки. Тези доктора підвели до висновків про закономірність активності єврейської молоді у ліворадикальних рухах на основі як світогляду єврейського середовища, так і закладеної у XIX столітті царської політики сегрегації євреїв.

Для історії євреїв Польщі у міжвоєнний період модератор Ноа Сігал обрала інший підхід: рольова гра із зануренням у довоєнне життя єврейської громади та проєкції долі історичних осіб під час Світової війни та повоєнну добу. Персоналізація єврейської громади та фрагментація її на різноманітні групи в соціальному, економічному, світоглядному, політичному вимірах дозволила зрозуміти багатогранність етнічної спільноти, її повсякденне життя та плани на майбутнє, які були зломлені прийдешньою війною.

Доктор Аркадій Зельцер академічно, з використанням статистичних даних, показав світ радянських євреїв. Було цікаво почути аргументи причин доручення великого масиву східноєвропейського єврейства до органів державної та політичної вдали Радянського союзу, порівняти стиль життя євреїв в СРСР з життям інших етносів, спробувати віднайти коріння українсько-єврейських стосунків часів Світової війни.

День четвертий розпочався з відвідин архіву Яд Вашем. Мені, як й іншим членам української групи, було цікаво дізнатися про принципи отримання, зберігання та опрацювання архівних джерел, залучення до функціонування архіву спонсорів та найманих працівників. Важливим було пояснення правил роботи відвідувачів із оцифрованими документами у спеціальній комп'ютерній залі.

Заняття доктора Ірит Абрамської певним чином перегукувалося із тематикою попереднього дня. Але тепер аудиторії було запропоновано зануритися у містичний світ катів, спробувати зрозуміти логіку алогічних вчинків. Не всі, звичайно, погодилися домінантою містичних мотивів нацистського антисемітизму, але слухати емоційний виклад пані Ірит було варто. Весь час напрошувалися паралелі інших національних ідей та інших тоталітарних ідеологій.

Лекція пана Михайла Тяглого про порівняння нацистської політики антисемітизму та переслідуванням інших (акцент був зроблено на геях, хворих, свідках Єгови) дала можливість розвинути порівняльний аспект теми. Так, нацистська ідеологія поставала як антилюдяна ідея, яка в будь-який час за бажанням ідеологів могла перемістити свою смертельну увагу на будь-яку групу людей. Дана лекція стала доповненням до досліджень пана Михайла про проблем переслідування нацистами ромів, яку він виголосив на семінарі в Україні.

Відвідування музею Яд Вашем стало наріжним елементом презентації збереження пам'яті про Шоа. Експозиція має глибоко продуману сюжетну лінію у просторі і часі. Так, центральна трикутна зала веде екскурсанта від довоєнної єврейської спільноти до сучасної, занурюючи його в бічні сектори ненависті, переслідувань, надії, боротьби, смерті, життя. Залучення великої кількості відеофільмів різних форматів (від мало- до широкоекранних) та звукових рядів, що супроводжують експозиції історичних пам'яток, реконструкцій та художніх образів, створювала

ефект занурення в реальність. Це контрастно різнилося від типових тихих музеїв минулих століть, що нагадують цвинтар загублених речей... Оскільки музей був навантажений відвідувачами та звуковими ефектами, екскурсанти отримали навушники, куди гід (неперевершена Ноа Сігал) могла передавати акценти на найбільш важливих експонатах та сюжетах. До речі, індивідуальні відвідувачі теж не залишаються без роз'яснень: на вході до музею можна отримати плеєр з навушниками, що містить надиктовані розповіді кількома мовами згідно нумерації експозицій.



Екскурсія Меморіалом «Яд Вашем», Долина громад

Важливим принципом екскурсії було поєднання загальної долі єврейства із біографіями окремих звичайних і відомих людей. Так, через біль конкретної людини, яку можна співвіднести з власною мамою, сестрою, товаришем, сином, досягається масштаб особистісного болю.

Вечірня екскурсія до Музею Ізраїлю сприяла поглибленню розуміння історичних витоків та проявів єврейської культури. Звичайно, охопити всі експозиції провідного музею країни за кілька годин, ба, навіть, за день, не видається можливим, тому наш гід зробив три акценти у структурній палітрі: макеті давнього Єрусалиму, кумранських пам'яток, етнографічному відділі. Макет міста початку Христової ери вразив своєю масштабністю та деталізацією. Музей кумранських списків — оригінальністю побудови будівлі музею та вивершенням експозиційного ряду. Етнографічний відділ — багатством різноманіття культурних практик єврейської діаспори. Споглядаючи експонати з підписом «Україна» відчував певну приналежність до даної пам'ятки. На жаль, незважаючи на те, що українська єврейська громада була одна із найчисельніших у світі, пам'яток українського єврейства було дуже-дуже мало. Чому? Вони втрачені чи зневажені своїми?

День п'ятий був певним рубежем навчання: було зроблено підведені попередні підсумки та продовжено пошук нових вимірів Трагедії.

Після другої екскурсії до історичного музею Яд Вашем, відбулася зустріч із очевидцем Катастрофи пані Манею Бігуною. Малим дівчам Маня застала окупаційний режим на малій батьківщині у містечку Теплик, що на Вінничині. Перебіг боротьби за порятунок окремо взятої людини вражав, викликав різноманітну бурю почуттів від співчуття до обурення, від співболю до співрадість. Виховний та емоційний ефект від зустрічі з учасником подій не можна замінити чимось іншим, скажімо відеофільмом.

Певним ліричним відступом від подій Катастрофи (душаю, автори програми раціонально запланували певний емоційний відпочинок від занурення в біль) стало знайомство з єврейською культурою їдиш. Доктор Мордехай Юшковський змалював потужний пласт їдишомовної культури, який розвивався разом з іншими європейськими етнічними культурами, мав цікавий синтез поєднання елементів давньоєврейської спадщини із запозиченнями європейських сусідів, що робило мову їдиш таким собі центральноєвропейським койне. На згортання культури їдиш найбільш вплинуло три чинники: процес асиміляції єврейства, політика фізичного знищення носіїв культури часів Голокосту, політика івритизації єврейства в Ізраїлі. Поширення моди на їдиш у єврейському середовищі підживлює надію, що культура довоєнних ашкеназі буде збережена і продовжена. Те, що хотіли знищити нелюди, має жити.

Важливим елементом збереження зв'язків поколінь є збереження пам'яті. Особливо цінне збереження пам'яті про порушення загальнолюдських цінностей. Огляд місць масових вбивств євреїв на теренах колишнього СРСР, зроблений пані Шуламїт Шулхані, дозволив окреслити кілька моментів: пошук, вшанування, боротьба проти політики безпам'ятства, яка може бути породжена як ненавистю, так і байдужістю. Звичайно, складно зафіксувати кожне місце поховання невинноубитих, але присутність пам'ятників на їх могилах дозволить живим не повторити помилок минулого.

День шостий можна назвати педагогічним, оскільки більшість часу роботи української групи було присвячено методиці вивчення проблеми Голокосту.

Так, Михайло Тяглий окреслив проблеми викладання Голокосту в українській освіті у порівнянні із сусідніми країнами. Виділення проблем без відповіді на питання спонукало аудиторію замислитися над тим, що саме кожен з нас може внести для заповнення існуючих прогалів в освіті.

Певні відповіді на поставлені паном Тяглим питання дала пані Оріт Маргаліот, ознайомивши товариство (швидше, узагальнивши презентований досвід) із освітньою політикою Меморіалу «Яд Вашем». Проблема катастрофи викладається інституцією у чотирьох вимірах:

1. Світ до Голокосту, де відбувається знайомство аудиторії з персоналіями, їх життям та мріями (бажано відповідного віку). Тобто, показується історію через звичайних людей.
2. Світ під час Голокосту найбільш болючий. Учителю при цьому потрібно обережно ставитися до дітей і показати, як викладати про травму не травмуючи дитину, як краще розповісти про життя людей в нелюдських умовах, як вони виживали? Показуються складні дилеми: як вижити частині за рахунок іншої частини (потрібно висилання дітей за межі гетто з метою крадіжки їжі, при чому існує дилема можливості їх вбивства з боку охорони або смерті всієї сім'ї з голоду). Педагоги Яд Вашему не радять робити симуляцію (тобто, грати роль історичних діячів та пробувати зробити вибір), оскільки більш важливим є постановка питання, а не сама відповідь. Добре показати як люди, щодо яких створювали умови втрати людської подобі, зберігали свою гідність.
3. Світ після Голокосту повинен вселяти надію, адже переслідувані намагаються жити заради того, заради чого вони виживали, відновити той світ, який вони втратили

(рідню, батьківщину). При цьому, можемо показати різну модель поведінки свідків геноциду. Багато людей, які не знаходили свій будинок цілим, ішли до школи. Багато хто жадав помсти, яка виливалася по-різному (навіть, через бум народжень). Багато тих, хто вижив почали розвивати культуру та філософію. Багато хто волів забути жахи людинобвиств.

4. Для чого і як зберегти пам'ять? Це питання важливо поставити перед слухачами, оскільки історія має вчити.

Після вільного часу у Яд Вашем, який товариство використало по-різному, від занурення у документи архіву, до самостійних екскурсійних маршрутів по об'єктах та пам'ятниках меморіалу, відбулося знайомство із викладанням історії Голокосту для учнів різного віку. При цьому кожна мала група української делегації опрацьовувала свій посібник: «Три ляльки», «Транспорт», «Спостерігачі», «Альбом Аушвіцу», «Дитячі мрії», «Стежкою пам'яті». У підсумку ми отримали як досвід роботи з методичними посібниками, так і змогли оцінити їх високий методичний рівень.



Під час роботи з методичними матеріалами

Останнім заняттям дня була презентація пані Маші Поллак-Розенберг концепції праведників народів світу та втіленням її на практиці. В світському житті термін використовується державою Ізраїль для відзначення неєвреїв, які ризикували життям під час Голокосту, щоб врятувати життя євреям від знищення нацистами. Статус праведника надає комісія, створена 1953 року під юрисдикцією Верховного Суду Ізраїлю. На основі документів, свідчень тих, що вцілів, та інших очевидців, комісія оцінює історичні обставини і ризик для рятівника і вирішує, чи відповідає той чи інший випадок необхідним критеріям:

- тільки єврейська спільнота може висунути кандидатуру;
- не приймаються до уваги ті, що допомагали своїй родині, чи євреї, навернуті в християнство;
- допомога мала повторюватись і/або бути значною;
- допомога мала надаватись без очікування будь-якої зворотної фінансової користі (хоча покриття витрат на їжу та проживання вважається допустимим).

Звичайно, аудиторії було цікаво ознайомитися із практиками надання статусу та дискусіями під час співвідношення внеску людини із існуючими критеріями. Так, скажімо, митрополит Андрей Шептицький кілька раз був висунутий на дане звання, але так і не набрав необхідної кількості голосів. Головний аргумент опонентів — співпраця з нацистським

окупаційним режимом та злочинна бездіяльність у критичні моменти початку радянсько-німецької війни.

Після занять увечері відбулася екскурсія до вірменського та єврейського кварталів Старого Єрусалиму, Стіни Плачу та Тунелів Стіни Плачу. Гід розширила мандрівників групи про Єрусалим подіями давньої, середньовічної, нової та новітньої історії. Було акцентовано увагу аудиторії на сакральності Стіни Плачу та Храмової гори для юдеїв, показано етапи розбудови цього релігійного центру та сучасні практики релігійного вшанування. Певним українським слідом у Єврейському кварталі був пам'ятник Золотій Менорі у Старому Єрусалимі, спонсорований Вадимим Рабіновичем.

Сьомий і восьмий день семінару були відведені для екскурсійної роботи. Українська група відвідала Музей кумранського поселення, Мертве море (при цьому товариство мало змогу зануритися в цю оригінальну водойму та прийняти лікувальні грязеві, сірко-водневі та сонячні ванни), Йорданську долину (із можливістю зануритися до вод Йордану), озеро Кінарет (більш відоме як Галілейське море), залишки давнього міста Капернаума (де відбувався ряд євангельських сюжетів, зокрема весілля апостола Петра), Гору Блаженств (узвишся на якому за християнською традицією Ісус Христос промовляв Нагірну проповідь) із храмом, побудованим Муссоліні, кібуц, що славиться вирощуванням фініків. Калейдоскоп вражень посилювався професійною роботою гідів та цікавинками (наприклад, споживання вина на ізраїльсько-йорданському кордоні).

Перелік екскурсій буде неповним без згадки відвідин єрусалимської синагоги під час традиційної суботньої молитви. Пані Ноа Сігал та її чоловік Юда люб'язно супроводили групу до будинку молитви та презентували у готелі обряди суботньої вечері. Після споживання хліба фізичного відбулося споживання хліба духовного: бесіда про єврейські традиції та їх збереження в умовах Голокосту.

День дев'ятий був у контексті змістового та методичного поглиблення проблеми вивчення Голокосту.

Доктор Даніель Романовський зробив акцент на одній із сторін часів Голокосту — реакції Вільного світу. Бо крім ката та жертви в трагічних подіях є і сторонні. До сторонніх ми можемо віднести кілька категорій спільнот: громадян Німеччини та її союзників; жителів окупованих країн, країни антигітлерівської коаліції, нейтральні країни, євреїв Вільного світу, євреїв Палестини та сіоністів, міжнародні організації (скажімо, Римо-католицьку церкву). Лектор чітко виділив специфіку у ставленні до єврейської проблеми тих спільнот, які не перебували під контролем нацистів та їх союзників. Скажімо, країни антигітлерівської коаліції залежали від тієї інформації, що поступала через лінію фронту (євреї, що втекли, військовополонені, розвідка тощо). До певного часу ця інформація не виглядала як геноцид: під час великої війни страждає мирне населення, особливо євреї. Разом з тим, вважалась надмірні злочини щодо євреїв вважалися їх покаранням за співробітництво з комуністами. Поступово зародилося розуміння, що депортації євреїв на Схід не випадковість. Особливе місце в Трагедії займає католицька церква. Тривалий час Папа не говорив про засудження знищення євреїв. Аргументувалося це тим, що комунізм був ворогом №1, а нацизм, лише №2. Існує версія, що енцикліка про порятунок євреїв могла б урятувати багато євреїв католицьких країн.

Регіональні особливості Голокосту на прикладі Криму показав доктор Кирил Феферман, який зміг підняти проблему участі Вермахту в геноциді євреїв, показав місце місцевого люду у даній трагедії.

У неділю Ноа Сігал керувала кількома заходами. Спочатку українська група ознайомила з практикою діяльності Учбового Центру, наскрізною лінією якого є підняття світоглядних проблем, що пов'язані з темою Шоа, потім — Дитячим меморіалом, який вразив потрапуванням життя людей як полум'ям свічки, що у темній дзеркальній кімнаті поєднувалися у спалахи зоряного неба.

Викладання теми Голокосту в художніх фільмах супроводжувалося уривками кількох, в більшості невідомих для аудиторії, фільмів. Пані Ноа вдалося поєднати хронологічний, просторовий, жанровий, сюжетний вимір фільмів. Відмічу зазначені фільми:

- «Непідкорені» (СРСР, 1945);
- «Наші діти» (Польща, 1947);
- «Голий серед вовків» (ГДР, 1962);
- «Ти не сирота» (СРСР, 1962);
- «Східний коридор» (СРСР, 1966).

Певним продовження теми кінофільмів стала наступна лекція, що знайомила присутніх із концепцією викладання історії Голокосту за умов відсутності очевидців. При цьому українська делегація була ознайомена із концепцією викладання Шоа у середніх та вищих навчальних закладах, методичних принципах підготовки та використання фільмів Яд Вашем на основі відеофіксації спогадів очевидців. Сприймаючи матеріал, ловив себе на тому, що Україна в повній мірі не використовує даний досвід для вшанування пам'яті жертв радянського режиму.

Останнім акордом для стало знайомство товариства з офіційним сайтом Яд Вашем. Пан Фред Драчинський з використанням інтерактивну та доброго гумору показав ази мандрів по сайту та способи пошуку та відбору інформації.

Десятий день розпочався з лекції професора Єгуди Бауера «Геноцид та Голокост», у якій піднімалося питання даних понять, їх складових та порівняння із проявами геноциду у ХХ столітті. Вчений визначив спільне Голокосту та інших геноцидів: страждання (його не можна виміряти, воно однакове), використання сучасних ефективних засобів убивства. Голокост, на його думку, виділяється тотальністю та відсутністю раціональності. В даному контексті вчений вийшов на дискусію з аудиторією, коли зазначив, що Голодомор не можна назвати геноцидом з тієї причини, що він не мав завдання знищити всіх українців, був спрямований виключно проти селян, проблеми харчуванням були і поза УСРР, і не лише в українських селян. Можна не погоджуватися з професором, але аргументи, які він наводить делегація вислухала.

Підсумковий день вимагав і підсумків діяльності групи. Саме тепер колеги з України презентували свій досвід дослідження та викладання теми Голокосту, вибудовували подальшу структуру співпраці. Дані презентації допомогли не лише організаторам ознайомитися із напрямками роботи українських колег, а й землякам уявити масштаби дослідження та викладання теми у Батьківщині.

Підсумковим акордом екскурсій по Яд Вашем стало відвідування Гори Герцля (національне кладовище Ізраїлю) та музею Герцля. Так, автори програми хотіли показати, що євреї не лише змогли вижити в страшні роки Другої

світової війни, а й зібратися для побудови власної держави, що вони вміють вшанувати не лише жертв трагедії, а й борців-патріотів власної держави. Оригінальним для українського споживача була побудова екскурсії музеєм Герцля. Так, зали були насичені відеосюжетами про актора, який мусив грати в кіно роль Герцля, але слабо уявляв хто він такий. Разом з екскурсантами актор осягав зміст діяльності сіоніста та його світогляд. Розташування експозицій, рухома складова кімнат, розташування у різних (часто непередбачуваних місцях) екранів для проєкції відео сюжету створювали ефект занурення в середовище: Відень кінця XIX століття, сіоністські зібрання, робочу кімнату Герцля. Остання зала музею у вигляді кінозалу сприяла підбиттю підсумків діяльності батька модерного сіонізму: як його ідеї втілилися чи не змогли втілитися в умовах сучасного Ізраїлю. Дані екскурсії, що розраховані на молодь, буде цікаво послухати і людям старшого віку.

Прощання з Ізраїлем відбулося у передмісті Тель-Авіву Яффі. Давня Яффа вразила насиченістю давніми будівлями та їх творчим використанням — розміщенням у них мистецьких установ та створенням новітніх нестандартних пам'ятників, що так приваблюють вибагливого туриста. Прощальна вечеря у сучасному готельному комплексі міста теж була символічною: Ізраїль плаче свої традиції, але це модерна країна, яка прагне максимально використовувати всі досягнення людського генія.

Олександр Желіба,

*викладач Ніжинського державного університету
ім. Миколи Гоголя*

Свого часу український історик Ярослав Грицак досить влучно визначив одну з головних складових фундаменту, на якому базується наша ідентичність, зазначивши: «те ким ми є, залежить від того, що ми пам'ятаємо про себе». Меморіальна політика сучасного Ізраїлю є чудовим прикладом того, як потрібно пам'ятати про трагічні сторінки власного минулого, водночас не потрапляючи в їхню пастку, не піддаючи національну ідентичність надмірній віктимізації, що створюватиме перешкоди успішному розвитку нації у майбутньому.

Долаючи стереотипну асоціацію Голокосту із його завершальним етапом, — масовим убивством євреїв нацистською Німеччиною у період Другої світової війни, — меморіал розпочинає розповідь про жертв Катастрофи з їхнього життя у довоєнні часи. Промовистим прикладом цього є «Долина общин» — лабіринт із кам'яних стел розташований просто неба. На останніх, із урахуванням чисельності єврейської громади, великими, середніми чи маленькими літерами викарбувано назви європейських міст, які були арелом замешкання єврейських общин у міжвоєнний період. Серед них знаходимо і м. Рівне, про єврейське минуле якого більшість його сучасних мешканців вже втигла успішно забути.

Однак, поступово занурюючи своїх відвідувачів у травматичне минуле, музей історії Голокосту врешті приводить їх до широкого світлого виходу на оглядовий майданчик, з якого відкривається красива панорама на сучасне місто Єрусалим. Це світло в кінці тунелю швидко повертає всіх до реальності.

Така концепція музею чудово співвідноситься із філософією педагогічного підходу «Яд Вашем»: надати можливість учням пережити травматичний досвід минулого, виводячи їх з нього наприкінці кожного такого екскурсу як лікар виводить пацієнта із гіпнозу. Тому на особливу увагу заслуговує освітня концепція, розроблена працівниками меморіалу. Вона має на меті не виховання віктимізованої ідентичності, а вироблення почуття емпатії з метою вшанування пам'яті жертв та недопущення повторення подібної трагедії у майбутньому. Наперекір стереотипним оцінкам багатьох, цей підхід підкорений не стільки меті патріотичного виховання, скільки позначений більш універсальною домінантою виховання цінностей гуманізму і толерантності. У зв'язку з цим, на базі освітнього центру меморіалу проходять навчання/стажування представники усіх силових структур Ізраїлю. І проблема тут не лише у виробленні в них почуття національного обов'язку, але й у формуванні в «людей зі зброєю» певних внутрішніх бар'єрів, які не дозволять виконувати злочинні накази керівництва (одне з головних виправдань рядових учасників айнзацгруп у суді — вони виконували наказ). Демократія й армія — речі несумісні. Проте сучасний Ізраїль намагається прищепити її елементи своїм солдатам хоча б на світоглядному рівні. У світлі недавніх подій Революції гідності, така практика мала б особливо нас зацікавити.

Враховуючи вищезокреслені аспекти освітньої філософії «Яд Вашем», у методиці викладання історії Голокосту відсутня єдина канонічна візія минулого, що суттєво відрізняє її від нинішнього стану справ із викладанням історії Голодомору в Україні. Наявність простору для багатьох інтерпретацій тих чи інших подій з історії Катастрофи чудово демонструє Навчальний центр: невелика за розмірами аудиторія, в якій по колу розташовані комп'ютери. Використовуючи останні, кожен стажер «Яд Вашем» може ознайомитися із величезною кількістю дилем, породжених Голокостом, та їх різноманітними інтерпретаціями у працях всесвітньо відомих істориків і філософів. Перелік цих дилем включає складні філософські питання на кшталт: як змінилося розуміння добра і зла після Катастрофи; чи був би можливим Голокост без Гітлера; чи вічний антисемітизм; чи можливе повторення Катастрофи у майбутньому; чи можна було уникнути Катастрофи тощо. Жодної канонізованої версії минулого, що супроводжувалася б «єдино правильними» відповідями на складні питання тут не знайти. Радше навпаки — ціла палітра подекуди прямо протилежних оцінок



Заняття п. Ноа Сігал

тих чи інших подій історії Катастрофи спонукає до вироблення власного бачення, власних інтерпретацій складних подій минулого.

Серед прослуханих лекцій ізраїльських вчених особливо хотілося б виокремити цікаву для української аудиторії інтерпретацію радянської політики щодо євреїв у міжвоєнний період. В українському публічному дискурсі часто лунають заяви щодо непропорційно великого представництва євреїв у радянському бюрократичному апараті, що, нібито, дає підстави висновувати про їх привілейоване місце у цій державі. З іншого боку, опоненти таких тез заперечують подібні висновки як безпідставні. Під цим оглядом досить оригінальну інтерпретацію запропонував доктор Аркадій Зельцер. Згідно з його висновками непропорційно велика кількість євреїв як у карально-репресивних органах СРСР, так і його бюрократичному апараті стала наслідком певного збігу обставин, який жодною мірою не обумовлювався привілейованим положенням етнічної групи. Зважаючи на те, що СРСР на перших порах формувався як інтернаціональна держава із пануючою комуністичною ідеологією, високоосвічені верстви російської нації, будучи представниками домінуючої в Російській імперії народності, не могли викликати в його владних еліт високого рівня довіри. Серед усіх інших національностей лише єврейська володіла необхідною кількістю освічених спеціалістів аби компенсувати дефіцит «надійніших» за росіян управлінців. Це і стало причиною непропорційно великої кількості євреїв у бюрократичному апараті СРСР. Уже до кінця 1930-х рр., у міру урбанізації та здобуття вищої освіти представниками інших народів (у тому числі й українського) відповідна ситуація вирівнялася. Це жодним чином не скасовує того факту, що представники єврейської підприємницької верстви також переслідувалися як «неблагонадійні елементи». Такі міркування нашою думкою про необхідність подальшого переосмислення радянського спадку в історії України, адже однозначно позитивні та негативні його оцінки є лишень крайніми полюсами, які далекі від об'єктивної істини.

Квінтесенцією усіх занять, звісно, стала лекція професора Єгуди Бауера. Серед ключових тез, висловлених відомим вченим у царині геноцидознавства, критика Конвенції ООН «Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього». Від часів прийняття цієї Конвенції ООН вдалося запобігти геноцидам лише в трьох країнах: Македонії й Східному Тиморі у 2001 р. та Кенії у 2007 р. Загалом же повноваження ООН у цій сфері обмежені правом вето постійних членів Ради Безпеки, що нівелює ефективність організації у сфері превентивної політики попередження геноцидів. Не менше значення мають і недоліки у змісті самої Конвенції. Зокрема, використання у ній категорії «расові групи» є неприйнятним за сучасних реалій. Поділ людства на раси, винайдений расистськими теоріями XIX ст., можемо з певністю відкинути під оглядом сучасних досягнень генетики, які переконливо доводять — відмінності між мешканцями різних континентів Земної кулі настільки мізерні, що взагалі не повинні враховуватися. Зарахування до числа жертв геноцидів лише расових, національних та релігійних груп не відповідає сучасним науковим інтерпретаціям. Ще в 1995 р. Барбара Харфф запровадила до наукового обігу категорію «політоцид», означивши нею масове вбив-

ство окремих категорій людей, мотивоване їхньою гаданою політичною позицією (як, зокрема, вбивство мільйонів українських селян у 1933—1933 рр.).

Досить оригінальною у позиції Є. Бауера є інтерпретація Голокосту як «інноваційного геноциду». Практично в усіх випадках здійснення геноцидів, їх організатори послуговувалися найкращими технічними засобами. Лише нацисти, здійснюючи геноцид, не просто використали останні досягнення технічного прогресу, а, навіть, створили для цього інноваційний механізм — табори смерті (свого роду «фабрики виробництва трупів»). «Це був новий тип продукції, який виробляли у масових масштабах. До цього таких прецедентів не існувало» — зазначає Є. Бауер.

У цьому контексті безпрецедентний за швидкістю науково-технічний прогрес сьогодення, — досягнення генетики, психологічних маніпулятивних технологій, — створює небачені в минулому можливості для реалізації геноциду. Оскільки ООН подекуди не здатна ефективно реагувати навіть на «класичні» прояви геноцидів (про що засвідчують недавні події у Колумбії, Руанді, Судані), міжнародне академічне співтовариство та низка невеликих держав намагаються самостійно виробити необхідні інституційні механізми політики попередження злочинів проти людства. Прикладом таких ініціатив є створення у Коста-Ріці організації Глобальна дія проти масових звірств і злочинів. На думку професора Бауера навряд чи якась із великих держав підтримає подібну ініціативу. Сьогодні лише Швейцарія витрачає великі кошти на контроль за новими викликами, що можуть уможливити дискримінацію і масове вбивство із використанням новітніх технологій.

Враховуючи науково-технологічні виклики сучасності, збереження пам'яті про Голокост як «інноваційний геноцид» відіграє особливу роль перестороги майбутньому. Однак Україна не вживає сьогодні жодних помітних заходів у напрямку вшанування пам'яті жертв Голокосту, значимість якого для неї визначається не лише контекстом вивчення безпрецедентного злочину проти людства, але й під оглядом національної історії. Голокост позбавив життя більшості українських євреїв, про багатівкове співіснування з якими ми по тому швидко забули.

Пам'ять про майже 2,5 тис. кращих представників нашої нації увічнена в Саду Праведників меморіалу «Яд Вашем». Проте, водночас, вона заклеймована і тавром убивць. Адже значна частина українців виступила як у ролі рятівників жертв Катастрофи, так і злочинців, що долучалися до реалізації Голокосту. Однак більшість обрала стратегію пасивних спостерігачів. Найчастіше саме байдужість більшості тих, кого в історії Голокосту називають «bystanders» («ті, що знаходяться з боку»), уможливило масове вбивство. Тому причина останнього не лише в злочинних політичних режимах, які продукувалися людством всю його історію і, думається, будуть і надалі продукуватися. Головною причиною є байдужість «bystanders». Щоб пам'ятати цю просту істину, потрібно пам'ятати про Голокост. Ця пам'ять повинна жити як пересторога майбутньому, оскільки відповідальність за пам'ять про минуле є вагомою складовою нашої відповідальності за майбутнє.

*Петро Долганов,
к.і.н., доцент кафедри політичних наук
Рівненського державного гуманітарного університету*

Семинар для українських викладачів вразив своїм різномаяттям. Програма була побудована логічно та цікаво. Великий інформаційний блок розбавлено практичними заняттями та екскурсіями.

Учасникам семінару було подано вичерпну інформацію про історію та культуру єврейського народу. Теоретичний курс семінару відкривала лекція Зеєва Дашевського, яка розкрила основи світобачення єврейського народу, витоки релігії та філософії іудаїзму. Вона стала фундаментом для сприйняття нових та усвідомлення раніше отриманих знань. У ході подальшої роботи нам розкрили питання, які стосувалися життя німецького та східноєвропейського єврейства напередодні та під час катастрофи, засади нацистської ідеології та антиєврейської політики, позицію та реакцію «вільного світу» на Голокост. Окремо можна виділити лекції, які стосувалися єврейської культури та відображенню Трагедії у художніх творах.

Лекційний блок урізноманітнювали практичні заняття.

Практикум виставка з історії польських євреїв у міжвоєнний період дозволила учасникам на собі відчути долю і життя всієї різноманітності польського єврейства у міжвоєнний період. Ми отримали нагоду побачити міжвоєнний світ очима і кримінального злочинця, і дівчинки із заможної хасидської родини, і рабина, і молоді сьоністки, і неприспособленого до життя «розніженого» хлопчика, і поета, і науковця, з їхнього погляду оцінити ситуацію і спроектувати, як склалася їх доля під час Катастрофи. Ми стали свідками як ламалися долі, змінювалися люди, як випадок або рятував, або калічив життя.

Практикум з методиками Міжнародної школи викладання та вивчення історії Голокосту надав нам можливість ознайомитися із новими прийомами навчання, виступити в ролі і вчителя, і учня.

Практикум в Учбовому Центрі дозволив зрозуміти яким чином за допомогою новітніх інформаційних технологій можна не лише надати певну інформацію, а й викликати внутрішній діалог.

Найемоційнішим моментом нашої роботи була зустріч з очевидцем трагедії, нашою землячкою Манею Бігуною. Ми з уст першої особи дізналися про всі відчуття, переживання, страхи, сподівання юної дівчини, яка декілька разів перебувала на межі життя і смерті.

Значна кількість екскурсій не лише надала нові знання, а й значною мірою перевернула уявлення про збереження пам'яті. Особливо вразила здатність з обмеженої кількості матеріальних носіїв історії створити максимальне враження, викликати емпатію. Відкриттям стала Долина общин — свого роду «історія в камені». Величні кам'яні стіни своєю мовчазною похмурістю примушують замислитися над масштабами трагедії. Людина перетворюється на піщинку перенесену в кам'яний лабіринт історичних перепитій.

Важливе місце у сприйнятті займає можливість перенестися в епоху. В цьому плані особливо вразили експозиції історичного музею Яд Вашем з перенесенням частини варшавської вулиці, або ж автентичного інтер'єру однієї з кімнат єврейського дому до залів музею. За таких умов відчуваєш себе мандрівником в часі, якому пощастило побачити ситуацію з середини.

Координаторами семінару вдалося задовольнити всі потреби та побажання учасників (від побутових умов до екскурсій країною). Розміщення у центрі міста дало нам можливість подивитися на не туристичний Єрусалим, зрозуміти, яким він є для звичайних жителів. Відвідання в перший же день християнських святинь міста втамувало наш інтерес, що дозволило швидко приступити до плідної праці.

Загалом координаторам і учасникам семінару вдалося створити прекрасну атмосферу, яка сприяла емоційній розрядці після плідної праці і наштовхувала на роздуми та нові ідеї.

Таке успішне проведення семінару було б неможливим без напруженої праці організаторів — п. Анатолія Подольського та п. Ноа Сігал, які приклали надзвичайних зусиль, щоб зробити наше перебування на семінарі комфортним, цікавим, змістовним.

Олена Карнаух,

вчитель історії та правознавства

Херсонської загальноосвітньої школи I–III ступенів №32;

аспірантка Херсонського національного

технічного університету

...Організатори семінару продумали все до найменших дрібниць, від методично грамотного складеного плану семінару до створення комфортних умов проживання.

Коли побачила програму семінару то зрозуміла, що багато дізнаюсь та побачу. Мої сподівання повністю виправдалися. Атмосфера проведення семінару вражала створеними умовами співпраці учасників семінару та викладачів. Вражала різноманітність форм викладання матеріалу: цікаві практичні заняття, ґрунтовні лекції, захоплюючі екскурсії.

Дуже емоційно наповненою для мене стала зустріч з жертвою Катастрофи з п. Манею Бігуною. Її розповідь відобразила жахливі умови переховування.

...Зараз навіть важко дати відповідь на питання: «Яке заняття запам'яталось найбільше?».

Обсяг знань отриманих під час міжнародного навчально-методичного семінару дав можливість більш глибоко зрозуміти проблеми та масштаби Голокосту.

Сучасне покоління хоче знати своє минуле, прагне по крупинці зібрати і відновити правду, якою вона не була б. ось чому тема Голокосту актуальне у всі часи, вона є частиною нашої історії, ми повинні вивчати та пам'ятати. Адже пам'ятати минуле потрібно для того, щоб не повторилось, щоб про це знали прийдешні покоління.

Отримані в дарунок від «Яд Вашем» навчальні посібники та навчальні відеофільми нададуть можливість більш документально та послідовно вивчати історію Голокосту не тільки з учнями, а й колегами.

Час перебування і Ізраїлі і участь у міжнародному навчально-методичному семінарі запам'яталися як час творчої, плодотворної праці та цікавого дозвілля.

Висловлюю слова подяки організаторам семінару, який відбувся в Єрусалимі 8 — 18 листопада 2014 року.

Можна зробити висновок, що організація та проведення семінару заслуговує найвищих оцінок.

Любов Кременець,

вчитель історії Рава — Руської ЗОШ I — III ст. № 2,

керівник гуртка «Історичне краєзнавство»

У програмі семінару було безліч цікавих і змістовних лекцій з різних гуманітарних напрямків: історія, релігія, мистецтво, література, ідеологія, політика, філософія, етика взаємовідносин народів та держав. Досвідчені викладачі, вчені Єврейського університету та університету Бар-Ілан, наукові співробітники Меморіалу Яд Вашем проводили лекційні та практичні заняття: Ілля Лур'є, Аркадій Зельцер, Ірит Абрамські, Єгуда Бауер, Михайло Тяглий, Ноа Сігал.

Мова йшла про методіку викладання історії Голокосту в Україні, долю євреїв у роки війни, нацистську політику переслідування народів, освітню філософію Меморіалу, регіональні особливості Голокосту на українських теренах, викладання історії через мистецтво та літературу, розглядалися питання юдаїзму та християнства.



Під час екскурсії історичними місцями Єрусалиму,
п. Роза Златопольська

Під час відвідувань історичного музею Яд Вашем, Залу пам'яті, Саду Праведників, Долини Общин мова йшла про необхідність та культуру збереження історичної пам'яті. Цікаво було працювати в архіві Меморіалу, де можна було ознайомитися з краєзнавчим матеріалом часів війни, опрацьовуючи документи за 1944 рік, читаючи свідчення очевидців про партизанський загін у Григорівці, розстріли євреїв та ромів на території Чаплинського району, листування місцевих жителів з Іллею Еренбургом. Приголомшила всіх присутніх щира сповідь Мані Бігунов — очевидиці Голокосту, яка не втратила почуття гідності, переживши неймовірні страждання, залишилася доброю і людиною, відкритою до людей і світу.

Слід відзначити, що всі учасники семінару презентували власний досвід роботи з проблематики, говорили про свою пошуково-дослідницьку роботу з учнями та студентами. Крім того, представники Херсонщини надали до архіву музею Яд Вашем відеофільм — спогади місцевого старожила Анатолія Базилевського, добірку спогадів в'язня табору Аушвіц-Біркенау, нині покійної жительки селища Зінаїди Остовської та збірку про життєві шляхи вчителів місцевої школи — родину Лейбзонів з серії «Золоті імена школи Асканії-Нова».

Отже, робота семінару була плідною, змістовною, корисною, а досвід, який набули вчителі і викладачі, буде

впроваджуватися у роботі з учнівською молоддю як на уроках, так і в позакласній роботі на базі шкільного музею. Тож, вчителі щиро вдячні організаторам навчального семінару за високу ступінь довіри, за запрошення, за отримані знання і досвід. Такі семінари не забуваються, а змушують глибоко замислитися, багато працювати, передавати свої знання учням та вихованцям.

Людмила Ташкевич,
вчитель, м. Асканія-Нова

Перш за все, хочу подякувати всім організаторам семінару (зокрема Українському центру вивчення історії Голокосту) за їх зусилля та учасникам за співпрацю, підтримку, розуміння. Хочеться звернути увагу саме на атмосферу семінару. Абсолютно різні люди, різного віку, статусу, з різною підготовкою, вподобаннями та інтересами змогли весь час не просто співіснувати, а разом вчитись, конструктивно спілкуватись і працювати на результат. Атмосфера була дійсно чудова. Безперечно за це потрібно дякувати тим, хто підбирав групу, з нею працював і особливий аурі Єрусалиму. Цю деталь підкреслила пані Ноа Сігал під час прощальної вечері. Вона розповідала про батьків своєї подруги з Луцька, про співжиття різноманітних груп у довоєнному місті. Українські делегації, які в останні роки приїжджають у «Яд Вашем» змушують пані Ноа повірити, що це можливо відродити, що ми зможемо знову жити в багатонаціональній державі й відчувати себе комфортно...

Варто зауважити виваженість під час планування навчальних частин програми та екскурсій. Перший день розпочався оглядовою екскурсією Єрусалимом. Це дало можливість зорієнтуватись у місті та налаштуватись на роботу. Теоретичні заняття продумано чергувались з іншими видами діяльності, що сприяло глибокому осмисленню матеріалу.

Кульмінаційним моментом екскурсійних програм для мене стало відвідання Долини громад та музею мистецтв «Яд Вашем». Вразив акцент на особистості митця при відборі матеріалів до експозиції музею.

Логічним завершенням програми була екскурсія до музею Герцля (останній день семінару). Особливо справила враження загальна концепція експозицій. Кожен відвідувач мав змогу разом з Герцлем «повірити у власну мрію» і можливо в подальшому змобілізувати сили для її втілення в реальність.

З лекційного курсу особливо цікавим для мене став виступ Іллі Лур'є (Єврейський університет Єрусалиму), який здійснив аналіз життя та побуту євреїв Східної Європи та Російської імперії, акцентуючи увагу на особливості життя в межах «смуги осілості». Логічним продовженням стала лекція Аркадія Зельцера про єврейство між двома світовими війнами. Особливо колоритним був виступ Мордехая Юшковського, який здійснив разом з нами заочну екскурсію довоєнним Вільнюсом і «занурив» нас у світ єврейської культури мовою їдиш.

Доволі практичними для педагогів були розповіді Маші Поллак-Розенберг про освіту в Ізраїлі та лекція про освітню філософію Меморіалу «Яд Вашем».

Участь у семінарі дала мені можливість переосмислити свою педагогічну діяльність, підхід до викладання історії, роль особистості як вчителя, так і учня у цьому процесі.

Я отримала колосальний імпульс до подальшої роботи, позитивне спілкування і нових друзів. Дякую всім!

*Катерина Цибульська,
учитель історії Тернопільської
загальноосвітньої школи № 30*

С Холокостом, вернее с особенностями его изучения, преподавания, просвещения и т.д. я познакомился в 2007 году, когда, будучи на курсах повышения квалификации в Херсонской академии непрерывного образования, был в составе группы, которую знакомили с херсонской еврейской общиной «Хэсэд Шмуэль». Тогда, наверное, впервые очень близко прикоснулся к еврейской истории и культуре.

Затем, в 2012 году на очередных курсах, директор украинского Центра изучения Холокоста Анатолий Подольский выступая с лекциями, обратил внимание на проблематику изучения Холокоста. Тогда уже, в своей школе мы с коллегами организовывали выставки литературы соответствующей тематики, знакомя детей с трагическими событиями.

Но, поворотным этапом, когда мы с коллегой активно «взялись» за тему Холокоста, стал 2013 год, когда посчастливилось (не очень подходящее слово к контексту) побывать в ужасных местах и лично прочувствовать на себе это холод войны и запах ада, через который прошли многие невинные люди.

С того момента, наверное, что-то и в нас самих повернулось, включился некий рычаг, и мы взяли за открытие тайн в собственном поселке.

И если все идеи и мысли сначала витали как-то в подвешенном состоянии, то после живописного черниговского семинара воплотились в интервьюирование старожила, которое в последствии легло в первый документальный фильм собственного производства по тематике Холокоста.

И вот свершилось то, о чем не приходилось мечтать. Стали участниками семинара в Яд-Вашеме. Стоит ли говорить, разъяснять, что значит для верующего человека оказаться на Святой Земле. Стоит ли говорить, что значит для историка получить доступ к такому объему, кладезю информации. Эти десять дней пролетели невероятно быстро, но... Они многому научили, многое воспитали, о многом заставили задуматься.

Об организаторской стороне хочется написать отдельное эссе, но придется ограничиться лишь поклоном и восхищенными словами в адрес тех людей, которые были причастны именно к самым мельчайшим подробностям организаторской стороны. Все сработало просто отменно, на высшем профессиональном уровне. Дорогие организаторы, вы большие умницы. А госпожа Ноа Сигал оставила после себя очаровательные симпатичные эмоции. Есть люди, которые встречаются на твоём жизненном пути и они проходят как-то незаметно, и у тебя не вызывается чувство некоего сожаления по поводу их исчезновения. А есть люди, которых хочется оставить рядом с собой, пусть они будут где-то далеко, но тебе приятно знать, что они знают тебя, что ты их знаешь, что у вас общие интересы. С такими людьми как госпожа Ноа хочется дружить...

По поводу лекторов хочется отметить только положительные моменты. Очень приятно было услышать



*Презентація Андрія Смірнова, присвячена реконструкції
Острозької синагоги*

всех, много познавательных моментов, перечитываю свои записи в блокноте.

Можно было сейчас умным научным текстом сейчас начать расписывать с кем согласен, с кем не согласен, вот что ждал, чего недополучил. Но мне это не столь важно, мне было важнее общение и атмосфера. Я полностью удовлетворен занятиями, я чувствовал абсолютно комфортно и защищенно, по-домашнему. И это ведь в чужой стране, с незнанием языка. Все было великолепно, начиная от чашки кофе на переменах и заканчивая диспутами на лекциях.

Все экскурсии как по Яд-Вашему так и по территории страны, выезды к морю, походы по Иерусалиму — все здорово! Большая заслуга экскурсовода Розы. Желаю ей здоровья. Берегите ее. Она умница. Владеть таким количеством информации и уметь ее так преподнести. Остается брать частные уроки)

Жизнь в отеле, питание, подвоз автобусами, экскурсия в синагогу — продумано до мелочей.

На всем протяжении семинара я невольно сравнивал свою страну с той, где находился. Я по-доброму завидую умению жителей и граждан Израиля себя воспитывать, меня поразило патриотическое воспитание молодежи, я до конца не осознаю масштабов глубины культуры еврейского народа, преклоняюсь перед его умением хранить и чествовать национальные традиции. Нам до этого еще ой, как далеко.

В заключение хочу отметить, что я горд, счастлив, что мне посчастливилось стать участником подобного семинара. Я рад быть полезным Анатолию Подольскому и его Центру. Мне хочется внести свою частичку в общее дело. Надеюсь, что мы будем всегда на связи и по возможности встречаться на каких-то мероприятиях.

Хочется пожелать всем терпения, мужества и мира. Мы ведь не должны забывать уроки истории, и обязаны помнить, что мы люди, у которых есть имена.

*Илья Терновой,
учитель истории и литературы
школа Аскания-Нова, Херсонская область*

ШОСТИЙ ЩОРІЧНИЙ СЕМІНАР З ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В «MEMORIAL DE LA SHOAH»

Український центр вивчення історії Голокосту разом з Меморіалом Шоа (*Memorial de la Shoah*) (Франція, Париж) з 14 по 19 грудня 2014 року провели Шостий навчально-методичний семінар з історії Другої світової війни та історії Голокосту в Європі для викладачів історії з України. Семінар відбувся в Меморіалі Шоа у Парижі. Протягом семінару в учасників була можливість прослухати лекції провідних французьких та українських спеціалістів на теми історії Голокосту та інших геноцидів, відвідати місця та музеї Парижу, пов'язані з історією Голокосту, презентувати свої досягнення в сфері викладання цієї теми.

Чи можна запобігти ненависті?

Історія 70-річної давнини, здається, випробовує світ на міцність. Ось уже й Україна опинилася в ареалі кризових світоглядних, ціннісних воєн. Гуманістичні й антигуманістичні ідеї продовжують жити, а люди гинуть реально. Незасвоєні уроки історії (і не тільки минулого століття чи тисячоліття) обертаються втраченими життями й скаліченими долями. Це відбувається в нашому світі — і на не такому далекому Близькому Сході, і на такому близькому сході України. Їхнє відлуння — і в пострілах у редакції журналу «*Charlie hebdo*», і в єврейському супермаркеті в Парижі. Це війна між толерантним і одновимірним просторами. Між цінностями свободи і фанатичного рабства. Ці світи — у головах людей. Звідти переходять вони на географічну мапу, розставляючи свої кордони і фронти.

Про зв'язок минушини та сьогодення історики говорять завжди. Виразно мовилося про це й на семінарі з історії Голокосту та проблем її викладання, який уже в шосте організовують для українських освітян Український центр вивчення історії Голокосту та Меморіал Шоа в Парижі. Семінар зібрав 19 науковців і вчителів з різних областей України й відбувся впродовж 14–19 грудня 2014 року на базі Меморіалу Шоа.



Українська група викладачів-учасники семінару в Парижі

Заснований 1953 року, *Memorial de la Shoah* є ровесником ізраїльського «Яд Вашем». Хоча збір свідчень очевидців Катастрофи та історичної документації почався вже 1943 року. У будь-якому разі, це — перший в Європі науково-освітній інститут з проблематики Шоа. Довгий час Меморіал був орієнтований винятково на національний французький простір історичної пам'яті, але останніми роками цей заклад є партнером Українського центру вивчення історії Голокосту і приймає «семінаристів» з України.

Лекторський склад цього річного семінару — це провідні представники новітньої французької історіографії з означених у програмі семінару тем, а також викладачі з Бельгії та Швейцарії. Сама ж тематика стосувалася різних блоків питань. У першому з них досліджувався ідейний шлях «від ненависті до убивства», від юдофобії до антисемітизму, а далі — до нацизму і реалізації його ідейних засад у формі геноциду. Про це вели мову лектор Сорбонни-Нувель (Паризький університет-3) Йоганн Шапуто й науковці Меморіалу Жорж Бенсуасан і Тал Брутманн. Заняття дозволили заглибитися в ідейні корені Катастрофи та, впевнений, викликають ще чимало рефлексій.

Про репресії та переслідування у Франції під час Другої світової війни йшлося в наступному блоці роботи, запропонованому лекторами Меморіалу. Філіпп Букара дав огляд життя французьких євреїв до й під час Шоа, а Тал Брутманн вів мову про антисемітизм режиму Віші та ступінь його залежності від нацистської Німеччини. Загалом, проблеми коллаборації знаходяться в центрі уваги французьких дослідників, і погляд на ці проблеми вирізняється науковою і громадянською чесністю. Національний патріотизм передбачає самоусвідомлення французів саме як нації, де є місце різним етносам і конфесіям, а справжнє самоусвідомлення неможливе без правди історії — не завжди приємної. До того ж цей блок занять відбувався у філії Меморіалу Шоа — Меморіалі Дрансі, який нещодавно набув усіх ознак модерного центру пам'яті, зокрема, облаштовано корпус для музею, бібліотеки і навчальних залів. Дрансі — знакове місце історії Шоа на французьких теренах. Тут розташовувався транзитний табір, звідки для євреїв Франції починався шлях до Аушвіцу і Майданеку. Роль французьких поліцейських у цьому процесі ретельно вивчена, а сучасні поліцейські проходять студії в Меморіалі.

Наступна сесія присвячувалася Голокосту на українських теренах, а до лекторів приєднався Крістіан Інграо (Інститут новітньої історії), котрий дещо контрверсійно (порівняно з українським дискурсом) характеризував мотиви й умови націоналізму й коллаборації в СРСР. Порівняння єврейського опору у Франції та в Україні стало темою презентацій д-рів Філіппа Букари та Анатолія Подольського. Також Ерік Онобль (Женевський університет), аналізуючи стан історичної пам'яті в Україні, вразив слухачів глибоким розумінням ментальних особливостей радянської і пострадянської людини.

Традиційна для паризького семінару сесія з проблем геноцидознавства, яка синтезує цілий комплекс питань, є однією з найцікавіших, на наш погляд, його «родзинок». Його Котек (Університет Брюсселю) зупинився на типології масових убивств (геноцид, етноцид, демоцид тощо) і викликав жваве обговорення теми. Варті подальших роздумів і досліджень проблеми культурно-організаційної підготовки гено-

цидів (превентивне вбивство), класифікації вбивств, від чого не зменшується вимір самого злочину, бо йдеться, власне, про типи злочинів, а не типи страждань. У центрі уваги опинилися також Голодомор (Ніколя Верт) і геноцид тутсі в Руанді (Елен Дюма). Компаративний підхід у цій складній і болісній науковій й суспільній царині лише набуває перспектив і в історичній науці, і з правового погляду.



Виступ п. Бруно Бойє

Логічним підсумком зустрічі освітян стала розмова про викладання історії Голокосту і пов'язані з цим виклики. Дискусію промодерували директор Українського центру вивчення історії Голокосту Анатолій Подольський та керівник відділу міжнародних відносин Меморіалу Шоа Бруно Бойє, якому принагідно висловлюємо велику вдячність за кураторство українською групою. Українські освітяни також мали можливість презентувати власні напрацювання. Варто відзначити, зокрема, пошукову роботу Надії Уфімцевої (Хмельницький-Київ) з реконструкції біографії важливої постаті єврейського опору у Франції Давида Рапопорта (уродженця Проскурава), підготовку Дмитром Десятовим (м. Миколаїв) нової методичної літератури з питань викладання історії геноцидів у школах України та інші здобутки колег, що були учасниками групи.

Минуло трохи більше двох тижнів після повернення нашої групи в Україну, як сталася трагедія в «Sharlie», що в 11-му окрузі Парижа, де ми жили, і в кашерному єврейському супермаркеті, що неподалік від площі Нації та нашого помешкання. А потім була українська Волноваха, а потім знову смерті в зоні АТО. Усе у світі дуже близько. Тероризм на сході України чи в інших місцях планети викликається різними причинами. Одна з них — історична амнезія. Чи наївно й досі думати, що історія може стати запобіжником ненависті?

Микола Тімков,
викладач історії, м. Хмельницький

15 — 18 грудня 2014 р. Memorial de la Shoah й Український центр вивчення історії Голокосту організував й провів черговий семінар для українських освітян, присвячений викладанню історії Голокосту. Кожен із чотирьох днів семінару був настільки змістовним й багатим на відкриття, що заслугоує на те, щоб про нього говорити окремо. Тому мені не залишається нічого іншого, як зупинитися на одному із таких днів, а саме — останньому.

Саме в цей день семінару обговорювалася історія геноцидів ХХ-го сторіччя. Виступи французьких істориків Joel Kotek «Війни та геноциди у ХХ-му столітті», Helene Dumas «Геноцид тутсі у Руанді», Nicolas Werth «Голодомор: нові підходи до історіографії», інакше як блискучими не назвеш. Ґрунтовність викладу матеріалу, увага до деталей, новизна методологічних ракурсів й підходів до вивчення й порівняння геноцидів змушували в черговий раз задуматися над тим, наскільки повноцінно викладається історія геноцидів у вітчизняному шкільному курсі історії. Адже аналіз змісту навчальної програми свідчить, що українські школярі у різному об'ємі та змістовій наповненості вивчають тільки історію Голодомору й Голокосту. Правда, наскільки повноцінним можна вважати вивчення теми Голокосту в шкільному курсі історії, якщо державними вимогами до рівня загальноосвітньої підготовки учнів є вміння тлумачити і застосовувати термін «Голокост».

Поза межами змісту навчальної програми залишаються історія геноциду племен гереро і нама, знищених в 1904–1907 роках колоніальними військами кайзерівської Німеччини, геноцид вірмен та геноцид тутсі в Руанді.

Тобто за суто педагогічною типологією ці події слід віднести до головних історичних фактів. Вивчення подібних історичних фактів складає суть історії як навчального предмету. Маючи об'єктивно величезне історичне значення вони передають основний зміст історичної епохи, й у своєму змісті та зв'язках містять необхідні умови для формування у школярів світоглядних ідей, власної думки з приводу минулого. Вивчення тільки історії тих геноцидів, що відбулися на території України, штучно звужує світогляд українських школярів й деформує їх світосприйняття. Здійснення на уроках історії порівняльного аналізу Голокосту, Голодомору



Під час роботи семінару

з іншими актами геноцидів є необхідною умовою осягнення учнями складних й болючих проблем у розвитку не тільки українського суспільства, але й світу.

Звичайно, це не означає, що на уроках історії вчитель разом із своїми учнями зможе заглиблюватися в тонкощі й деталі наукових досліджень. Але французькі колеги продемонстрували, що вивчаючи той чи інший приклад геноциду, не можна обмежуватися лише конкретно-історичним підходом.

Дидактично адаптувавши до викладання шкільного курсу історії наукові принципи й підходи, які практикуються у порівняльних дослідженнях геноцидів, учитель може сподіватися на наступні навчально-виховні результати:

1. Не тільки на виявлення й усвідомлення загальних тенденцій у процесі, який завершується організацією і здійсненням геноциду, але й на більш глибоке розуміння передумов, причин й особливостей кожного окремого випадку геноциду.
2. Здійснення порівняльного аналізу геноцидів дозволить вчителю уникнути феномену «монополізації ролі жертв», коли у результаті вибіркового вивчення історичних фактів в учнів формуються хибні історичні уявлення й фрагментарні знання про історичне минуле. Повноцінне вивчення історії геноцидів у шкільному курсі історії, як це не парадоксально звучить, сприятиме зниженню рівня депресивності шкільного курсу історії, в якому домінує гіпертрофована ідея страждань і втрат українців, що в кінцевому результаті призводить до консервації комплексу національної меншовартості. Уважне вивчення історії геноцидів інших народів дозволить оцінювати національну історичну тематику з точки зору загальнолюдських принципів гуманізму. Адаже у процесі вивчення історії геноцидів учні приходять до розуміння, що історична пам'ять багатьох народів сповнена сюжетами, в яких нація або певна її частина постає у ролі «жертви».

3. Порівняння окремих геноцидів між собою може бути використане вчителем для того, щоб донести до учнів універсальну етичну проблематику й залучити школярів до процесу співпереживання.

У процесі здійснення подібного порівняльного аналізу історія Голокосту може стати певною парадигмою та методологічним інструментом для осмислення та викладання історії інших геноцидів та трагедій, яких зазнало людство протягом ХХ ст.

Наостанок хотілось би зауважити ще одну, як на мене, дуже важливу річ. Участь у подібних семінарах, організованих Українським центром вивчення історії Голокосту, можливість ознайомитися із зарубіжним досвідом викладання теми Голокосту та геноцидів ХХ-го сторіччя, дозволяє чіткіше усвідомити ті проблемні питання, які вимагають подальшого опрацювання у вітчизняній системі освіти.

*к. пед. наук Дмитро Десятов,
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
м. Миколаїв*



ОСВІТНІ ПРОЕКТИ ЦЕНТРУ

ПРОЕКТ «ЗАХИСТИМО ПАМ'ЯТЬ. ЗАХИСТ ТА МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ МІСЦЬ МАСОВИХ ПОХОВАНЬ ЄВРЕЇВ УКРАЇНИ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ»

Підсумкова зустріч проекту у 2014 році

2014 рік виявив, напевне, найбільшу зацікавленість у проекті «Захистимо пам'ять: захист та меморіалізація місць масових поховань євреїв України періоду Другої світової війни» з боку учнів та вчителів Волинської, Львівської та Рівненської областей. Якщо бути точним, то мова йде про Ратнівський, Ковельський, Локачинський та Старовижівський райони Волинської області, Жовківський район Львівської області та Млинівський район Рівненської області. Це райони, де знаходяться п'ять місць проекту «Захистимо пам'ять», які було обрано для меморіалізаційних заходів.

Важливе завдання освітньої складової проекту, за яку відповідає Український центр вивчення історії Голокосту, — стимулювати зацікавленість у багатоманітній історії

рідного краю серед мешканців сіл та містечок, де існували єврейська, а також інші національні громади, котрі зникли у вирі Другої світової війни та наступних репресій СРСР. Після убивства місцевих євреїв нацистами Радянський Союз всіляко намагався витіснити пам'ять про цей злочин, знищити усі матеріальні сліди існування єврейської громади. Схожою була і ситуація щодо інших національних груп, обраних «неважливими» або «ворожими» з політичних міркувань. Це майже вдалося. Майже, бо учасники проекту своєю діяльністю доводять: пам'ять поволі повертається до рідних місць, а зацікавленість місцевих жителів у власній історії росте, як росте і розширюється розуміння того, що є власним.

На підсумкову зустріч проекту 20–22 грудня 2014 року до Львова з'їхалися учні та вчителі 16 шкіл згаданих місцевостей — усього близько 60 осіб. З єдиною метою: продемонструвати результати своєї дослідницької та просвітницької діяльності протягом минулого року. У рамках освітньої складової проекту вони могли дослідити історію колись численної та квітучої єврейської громади власних місцевостей, ознайомитися з історією їхнього життя та загибелі, відкрити сліди їхнього існування в сучасних селах та містечках. Результати роботи можна було представити у будь-якій формі й отримати невелике відшкодування на створення кінцевого «продукту» дослідження. Отже, протягом кількох днів зустрічі колеги — а саме таке загальне звертання було прийняте до всіх учасників ще на початку проекту — презентували один одному брошури, інформаційні стенди, відео, зібрані аудіо-інтерв'ю, виставкові стенди, діяльність по визначенню та захисту



*Під час екскурсії єврейськими місцями старого Львова,
п. Ольга Педан-Слепухіна*

інших місць масових убивств євреїв України, альбоми та малюнки, екскурсійні програми, інформаційний центр та топографічні карти.

У процесі дослідження не минулося без відкриттів: окремої професійної «мови» місцевих євреїв-шнайдерів; інших меж села та його статусу; усвідомлення драматичних демографічних змін у рідному містечку; розуміння, що парк, сквер або ринок є територією колишнього єврейського цвинтаря, недбало перепризначеною та забудованою радянською (а інколи й сучасною) владою; створення карти рідного села або містечка вперше в його сучасній історії.

Відкриття були дуже особистими, зрештою, як і досвід досліджень. Пов'язані з роботою майбутні плани так само розмаїті. Однак єдиний висновок трьох днів роботи полягає в тому, що цікавість та ентузіазм наших колег дає надію на відновлення історії та пам'яті сіл, містечок та міст України стосовно долі українських євреїв, а також інших громад, які жили й живуть на теренах України та є невід'ємною частиною нашої історії та сучасності

Тренінгові заняття для учнів, презентація нового посібника у проекті «Від першої особи: історія Голокосту у свідченнях очевидців» для вчителів, глибока та зворушлива екскурсія Львовом, який є, і який існував колись, були повноцінними додатками до основної мети зустрічі.

2015 рік має стати роком відкриття меморіалів у Проході, Бахові, Кисилині, Острожці та Раві-Руській —



Презентація проектів

п'ятьох місцях проекту, де масові захоронення євреїв часів Другої світової війни потребували термінових дій. Учасники освітньої програми проекту безумовно будуть учасниками церемоній відкриття та, сподіваємося, відвідувачами та «патронами» меморіалів.

Віталій Бобров,

координатор освітньої програми проекту.

Координатор освітніх програм УЦВІГ

СЕМІНАРИ В РАМКАХ ПРОЕКТУ «НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ З ПРОТИДІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ, АНТИСЕМІТИЗМУ ТА КСЕНОФОбІЇ», жовтень — грудень 2014 року

Загальноєвропейський освітній проект (учасники проекту 16 країн, в тому числі й Україна), що був започаткований 2005 року в Амстердамі Музеєм «Будинок Анни Франк» та ОБСЄ (Бюро демократичних інституцій та прав людини — OSCE/ODIHR) повернувся в Україну. Як відомо в рамках проекту було видано Навчальні зошити в трьох частинах для старшокласників та методичний посібник для вчителів. На сайті Центру розміщено у відкритому доступі всі матеріали проекту.



Під час роботи семінару, м. Кіровоград

З 2009 по 2012 рр. Український центр вивчення історії Голокосту за підтримки ОБСЄ провів для вчителів історії та суспільних дисциплін одноденні методичні семінари в рамках проекту в 19 обласних центрах країни. У 2014 року проект було продовжено завдяки підтримки німецького фонду EVZ («Пам'ять. Відповідальність. Майбутнє»). Семінари відбулися в трьох обласних центрах на сході та півночі нашої країни. У жовтні в Запоріжжі, за підтримки Департаменту освіти і науки, молоді та спорту Запорізької міської ради. У листопаді в Кіровограді за підтримки Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського. У грудні в Сумах за підтримки Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. В усіх цих містах загальною складовою проведення цих навчально-методичних семінарів, в рамках даного європейського проекту, була всебічна підтримка місцевих освітніх інституцій та значна зацікавленість темою протистояння дискримінації з боку учасників цих семінарів. Скрізь це були вчителі історії та суспільних дисциплін, а також соціальні психологи, викладачі літератури, правознавці. В кожному місті кількість учасників семінару коливалась від 25 до 30 учасників. Також весь час відзначалась неабияка актуальність цього освітнього проекту в теперішні надто важкі часи для нашої країни...

Інформація

Українського центру вивчення історії Голокосту



ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГЕНОЦИДУ РОМІВ

НАУКОВИЙ СЕМІНАР «НОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРО РОМІВ ТА ГОЛОКОСТ» Вашингтон, округ Колумбія, США, 15–18 вересня 2014 року

15–18 сентября 2014 г. Центр исследований Холокоста при Мемориальном музее Холокоста в США (англ. Center for Advanced Holocaust Studies, United States Holocaust Memorial Museum) провел семинар «Новые исследования о романах и Холокосте» (англ. New Research on Roma and the Holocaust). В семинаре приняли участие 19 исследователей из 13 стран — Беларуси, Бельгии, Венгрии, Германии, Италии, Канады, Польши, США, Украины, Франции, Хорватии, Чехии, Швеции. Среди участников были в основном молодые ученые — аспиранты и младшие научные сотрудники различных научных учреждений, но также и более опытные исследователи и преподаватели университетов. Также были представлены различные научные дисциплины — история, педагогика, антропология, социология, литературоведение, искусствоведение и Jewish Studies. Организаторами выступили сотрудница музея Кристина Хегбург (Krista Hegburg) и доцент Ратгерского университета (США) Этель Брукс (Ethel Brooks).

Как отметили в своей приветственной речи организаторы, одной из задач мероприятия было ознакомить участников с ресурсами и программами центра и пригласить к участию в них. Поэтому программа семинара включала не только презентации проектов и их обсуждение за круглым столом, но и обзор образовательных и исследовательских ресурсов музея. Следует отметить, что некоторые участники уже имели возможность провести свои проекты на базе музея благодаря индивидуальным грантам. Это Мишель Келзо (Michelle Kelso) (проект «Румынские цыгане и Холокост: коллективная память, сопротивление и признание», 2008–2009), Бенджамин Торн (Bendjamine Thorne) (проект «Вопросы идентичности, цыганскости и румынскости во время депортаций цыган в Транснистрию, 1940–1944», 2008–2009), Надин Блюмер (Nadine Blumer) (проект «От иерархии жертв до мемориальных сообществ: как Германия помнит нацистский геноцид цыган», 2013–2014), Ари Йошкович (Ari Joskowicz) (проект «Евреи и цыгане: переплетенная история, 2013–2014) и Ольга Бартош (проект «Семейные воспоминания как источники по истории Холокоста: повседневность и стратегии выживания цыган в белорусско-литовском пограничье под нацистской оккупацией», 2013–2014).

Презентации проектов были тематически сгруппированы в девять секций. На второй день семинара свои работы представили девять участников в рамках трех секций — «Генеалогии преследований» (Genealogies of persecution), «Концентрационные лагеря» (Internment and Concentration camps) и «Восток» (The East). На первой секции выступили бельгийская исследовательница молдавского происхождения Татьяна Сырбу (Tatiana Sirbu), итальянский антрополог Паола Тревизан (Paola Trevisan) и преподаватель университета Загреба Даниель Войак (Danijel Vojak). Т. Сырбу представила результаты своих многолетних исследований по осажению цыган в Бессарабии при царистской, румынской и

советской администрациях. П. Тревизан рассказала об этапах преследования цыган в фашистской Италии, подкрепив данные своих архивных исследований, в основном полицейских отчетов, этнографическим опросом итальянских синти. Д. Войак в своем выступлении рассказал об истории и особенностях изучения геноцида цыган в Хорватии. Презентации сопровождались долгой дискуссией, в результате которой участники семинара пришли к выводу о том, что невозможно рассматривать нацистские преследования цыган в отрыве от контекста локальных межэтнических отношений и предшествовавших политических режимов.



Презентація проектів

На второй секции, посвященной теме цыган в концентрационных лагерях, выступили аспиранты из Германии Патрисия Пьентка (Patricia Pientka) (университет им. Гумбольдта, Берлин) и Штеффен Йост (Steffen Jost) (университет им. Максимилиана Людвига, Мюнхен), а также куратор Музея цыганской культуры в Брно (Чехия) Михал Шустер (Michal Schuster). П. Пьентка представила свой магистерский проект, недавно опубликованный в виде монографии под названием «*Das Zwangslager für Sinti und Roma in Berlin-Marzahn*» («Лагерь для синти и рома в Берлин-Марцане»). Ш. Йост в своем докладе «Синти и рома в немецких концентрационных лагерях: старые проблемы и новые перспективы» подытожил изучение вопроса в немецкой историографии, а также назвал возможные темы для новых исследований. М. Шустер выступил на тему «Судебное преследование лиц, ответственных за расовые гонения на чешских ромов», а также поделился опытом своего музея по сбору и публикации новых материалов. Особый интерес участников вызвал недавно вышедший компакт-диск с записями «лагерных» песен в исполнении молодого поколения чешских цыган. Презентации сопровождались оживленной дискуссией, в которой активное участие приняла Мэрион Кэплан (Marion Kaplan), профессор Нью-Йоркского университета и стипендиат центра.

На третьей секции «Восток» были заслушаны три доклада. Белорусский этнолог Ольга Бартош рассказала

о своем проекте по сбору и вовлечению в научный оборот семейных воспоминаний цыган с белорусско-литовского пограничья. Мелисса Хьюджс (Melissa Hughes), соискательница департамента истории университета Флориды (США), выступила с докладом «Преднамеренно или случайно? Мобильные карательные отряды и цыгане на востоке». Доклад вызвал большой интерес и послужил толчком к обсуждению такого важного вопроса как доступность работ историков из постсоветских стран для англоязычных ученых — и наоборот. Так, Андрей Котлярчук (Andrej Kotljarchuk), доцент университета *Södertörn* (Швеция), высказал мнение о том, что увеличение количества переводной литературы могло бы значительно улучшить ситуацию. Сам А. Котлярчук выступил с презентацией на тему «Вторая мировая война и регистрация ромов в Украине и Швеции: роль собранных данных, экспертов и счетчиков (census takers)».

Третий день семинара начался с работы секции «Транснистрия», на которой было трое выступающих — Мишель Келзо (Michelle Kelso), лектор университета Джорджа Вашингтона (США); Бенджамин Торн, доцент университета Wingate (США); и Анна Абакунова, соискательница исторического факультета Днепропетровского национального университета (Украина). Б. Торн представил доклад под названием «Бандиты или партизаны? Сопrotивление ромов в Транснистрии, 1942–1944». М. Келзо сделала презентацию на тему «Сексуальное насилие по отношению к цыганкам во время Холокоста». А. Абакунова выступила на тему «Депортации и уничтожение цыган в Транснистрии во время Холокоста: реконструкция индивидуальной памяти». Между докладчиками завязалась продолжительная дискуссия о методах интервью, этических аспектах работы с информантами и применении «чувствительных» персональных данных в исследовании.

Еще трое участников семинара представили свои проекты на секции «Воспроизводство знаний и использование фактов» (Knowledge production and the uses of evidence). Венгерская исследовательница из Будапештского университета Анна Шац (Anna Szász) сделала презентацию на тему «Эстетика насилия: репрезентация нацистского геноцида ромов в фотографии». Ее коллега

Терезия Щуц (Terézia Szűcs) рассказала о романе известного венгерского писателя с цыганскими корнями Менигерта Лакатоша (Menyhért Lakatos) «Цвет дыма», который недавно был переведен на английский язык. Ари Йошковиц (Ari Joskowicz), лектор университета Вандербильта (США), рассказал о монографии, над которой он сейчас работает. Это книга о роли «еврейских» архивов в изучении геноцида цыган.

Завершила семинар секция «Увековечивание и образование» (Commemoration and education), на которой выступили Надин Блюмер из университета Конкордия (Канада); Йоанна Талевич-Квятковска (Joanna Talewicz-Kwiatkowska), лектор Ягелонского университета (Польша); и Дэнни Коэн (Danpy M. Cohen), лектор Северо-Западного университета (США). Н. Блюмер и Й. Талевич-Квятковска освятили в своих выступлениях тему увековечивания цыганских жертв нацистского геноцида соответственно в Германии и Польше. Д. Коэн сконцентрировался в своем докладе на методах включения информации о рома и синти в курсы по истории Холокоста в американских учебных учреждениях.

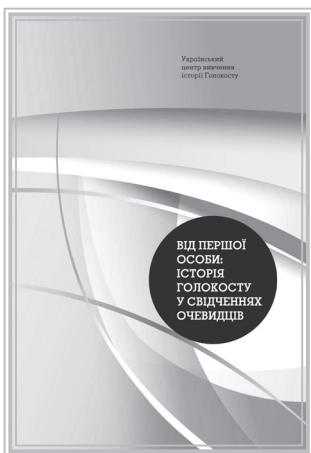
Два дня презентаций и дискуссий за круглым столом и в неформальной обстановке завершились симпозиумом, на котором участники получили возможность представить свои проекты широкой публике. На симпозиуме присутствовали сотрудники музея, представители прессы, преподаватели региональных учебных заведений и другие интересующиеся темой. Ввиду большого числа презентаций организаторы решили дать возможность представить свои работы на симпозиуме тем участникам, которые впервые посетили музей. Стипендиаты центра, а также участники различных программ выступили в роли ведущих и дискуссионтов.

По словам участников и организаторов, программа мероприятия получилась очень насыщенной, а график работы очень плотным. Тем не менее, некоторые участники смогли выкроить время, чтобы поработать с ресурсами музея, а также посетить экспозицию. Большинство из приехавших на семинар ученых выразили желание и в дальнейшем принимать участие в программах, инициируемых Центром исследований Холокоста.

Ольга Бартош,
университет Хельсинки



НОВІ ВИДАННЯ ЦЕНТРУ



Від першої особи: історія Голокосту у свідченнях очевидців. — Київ: Український центр вивчення історії Голокосту, 2014. — 277 с. ISBN 978-966-2214-48-2

Навчальний посібник «Від першої особи: історія Голокосту у свідченнях очевидців» — це матеріали, які стали частиною освітніх заходів проекту «Захистимо пам'ять: захист та меморіалізація місць масових поховань євреїв України часів Другої світової війни».

Посібник має на меті зосередити увагу вчителів та учнів на використанні текстових уривків свідчень очевидців для вивчення місцевої історії, проблемному підході до організації навчання з історії Голокосту та під час проведення позакласних заходів зі вшанування пам'яті про загиблих співгромадян.

Видання містить короткі методичні рекомендації, тексти свідчень очевидців Голокосту, проблемні блоки запитань для обговорення.

Видання здійснено за підтримки Міністерства закордонних справ Німеччини.



НОВИНИ БІБЛІОТЕКИ ЦЕНТРУ



Yad Vashem Studies — 2013 — Vol. 41. — № 2.

Завдяки угоді, що її було укладено між бібліотечним відділом Меморіалу «Яд Вашем» та Українським центром вивчення історії Голокосту, бібліотека Центру поповнюється новими академічними виданнями «Яд Вашем». Вийшли друком нові числа наукового часопису «Яд Вашем стадіз» (Наукові записки «Яд Вашем»). Пропонуємо читачеві перелік статей з нового випуску.

Єхуда Бауер. Израель — In Memoriam.

Отто Дов Кулка. Израель Гутман — In Memoriam.

Хаві Дрейфус. «Вони настільки живі серед мене». Израель Гутман (1923–2013): переживший Голокост, боєць в гетто і єврейський історик.

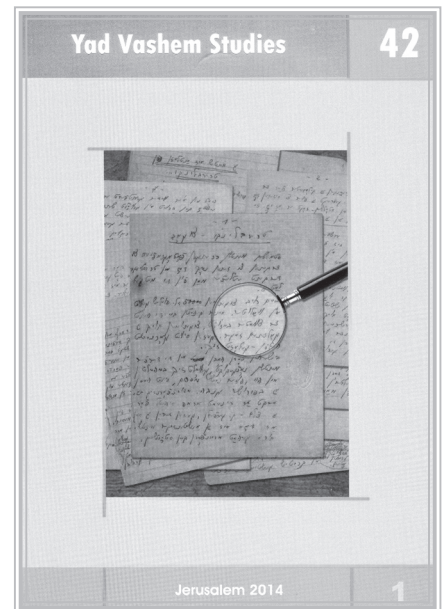
Йорам Хаймі і Войцех Мазурек. Виявлення залишків нацистського табору смерті. Археологічні дослідження в Собіборі.

Авіну Ронен. Ланцюг, що зник. Табенкін і Яарі останні в'язні гетто.

Девін Пендас, Лаура Джоккуш, Габріель Фіндер. Судові процеси щодо Аушвіцу: єврейський вимір.

Шмуель Ледерман. Історія нерозуміння. «Банальність зла» та історіографія Голокосту.

Нога Волф. Антисемітизм і Просвітництво? Традиційне бачення викликане Uriel Tal.



Yad Vashem Studies — 2014 — Vol. 42. — № 1.

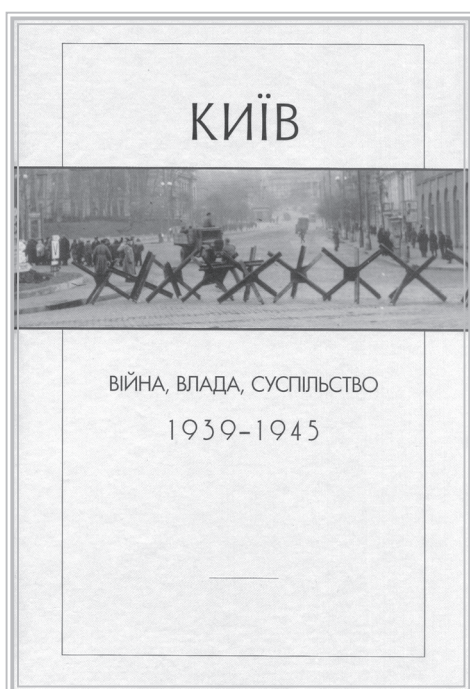
Зміст:

Леон Зальтель. Дегуманізація смерті. Знищення єврейського цвинтаря в Салоніках в світлі нових джерел.

Лея Прайс. «Jews from the World to Come». Перші свідчення втеч з Хелмно та Треблінки у Варшавському Гетто, 1942–1943 роки.

Юдіт Коні. Угорські Равіністичні Респонси відносно місцевих постанов щодо відкритих магазинів під час Суботи.

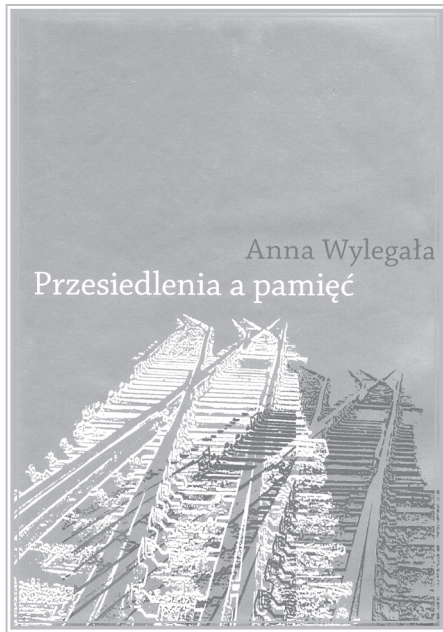
Ліліана Піккіото. Fossoli — Від італійського концентраційного табору для євреїв до поліцейських та пересильних таборів.



Київ: війна, влада, суспільство. 1939 — 1945 рр. (За документами радянських спецслужб та нацистської окупаційної адміністрації). — Темпора, Київ, 2014. — 864 с.

У науково-документальному виданні подані матеріали про перебіг подій Другої світової війни в Києві. Крізь призму документів радянських спецслужб, нацистських каральних органів та цивільної окупаційної адміністрації, більшість з яких публікується вперше, авторський колектив збірника намагався простежити місце столичного соціуму в системі функціонування державних структур, показати вплив війни на життя пересічного городянина. Нові документи з галузевих державних архівів Служби безпеки та Міністерства внутрішніх справ України, Центрального державного архіву громадських об'єднань України та Державного архіву Київської області дають можливість відтворити цілісну картину життя міста в роки тотального насильства, подати контрверсійні точки зору, і зрештою, відповісти на питання, що найбільше хвилювало простих киян, яким чином вони влаштовували свій побут, виживали, долали скруту і нестатки, як будували свої взаємини з владою.

Видання має зацікавити широкий читацький загал.



Anna Wylegała. Przesiedlenia a pamięć. Studium (nie)pamięci społecznej na przykładzie Ukrainiejskiej Galicji i Polskich «Ziem Odzyskanych» — Torun, 2014.

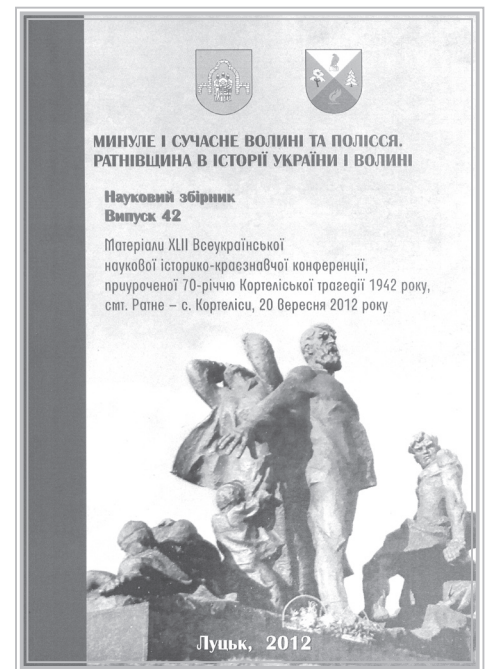
Монографія Анни Вилегали містить в собі ґрунтовне дослідження суспільної пам'яті в місцях де відбувались бойові дії та етнічні чистки, а також масових міграцій, які повністю змінили склад населення. Жовква, яка до 1939 року була багатоетнічним містом, населеним євреями, поляками та українцями і належала до Львівського воєводства II Речі Посполитої, в 1945 році була передана до складу Української РСР. Місто Кжиж (?), а до війни — німецьке місто Кройз, відійшло в 1945 році до Польщі разом з «землями одзисканими». Обидва міста не тільки втратили більшість своїх мешканців і значну частину міського простору, а і втратили тогочасну унікальність та історію. Люди, які приїхали сюди, незалежно від того, чи примусово чи добровільно, мусили зайняти місця тих мешканців, яких вже не було.

На підставі близько 100 біографічних свідчень авторка показує виникнення нових спільнот в двох містах, на які впливали репресивна система управління, внутрішні конфлікти, людські драми. Також в цій монографії показано відношення цих мешканців до власної ідентичності, місця проживання, а також ставлення до тих, хто жив в обох містах до них. Історична пам'ять різних поколінь, суперечки стосовно героїв та зрадників,

все це — тема дослідження. Монографія пропонує оригінальний погляд на проблематику пам'яті в Центрально-Східній Європі.

Минуле і сучасне Волині та Полісся. Ратнівщина в історії України і Волині. Науковий збірник — Випуск 42 — Матеріали XIII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, приуроченої 70-річчю Кортеліської трагедії 1942 року, смт. Ратно — с. Кортеліси, 20 вересня 2012 року, — Луцьк, 2012.

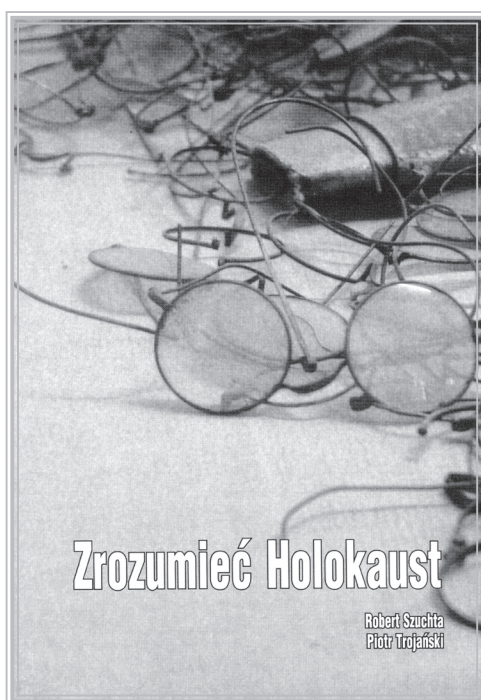
У науковому збірнику вміщено статті та повідомлення учасники Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, яка ві, 20 вересня 2012 року в смт. Ратно та с. Кортеліси, присвячені археології, культурі та етнографії Волині та Ратнівщини в контексті української. Окремі розділи присвячено трагічним подіям Другої світової війни на Вс загальним питанням волинезнавства і краєзнавчої освіти. Розраховане на краєзнавців, освітніх працівників та широке коло шанувальників минулого

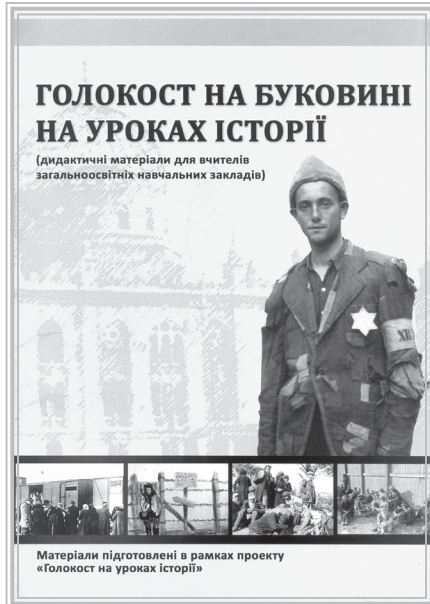


Robert Szuchta, Piotr Trojanski. Zrozumieć Holokaust. Książka pomocnicza do nauczania o zagładzie Żydów. — Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oswiecymu, Ośrodek Rozwoju Edukacji — Warszawa, 2012.

Новий навчальний посібник з проблем методики викладання історії Голокосту в освітніх закладах Польщі. Його автори відомі польські вчені та освітяни д-р Роберт Шухта та професор Пьотр Троянські. Саме вони є одними з кращих методистів з проблематики вивчення та викладання долі польських євреїв в часи Голокосту та Другої світової війни в сучасній Польщі в останні двадцять років.

За останнє десятиріччя в Польщі відбувся значний розвиток в царині методики вивчення та викладання історії Голокосту. У пропонованому навчальному посібнику презентовані різноманітні методики та інновації щодо викладання долі польських євреїв та єврейських громад в часи Другої світової війни. Однією з таких новітніх важливих методик є підготовка та проведення наукових та освітніх подорожей на місця масового вбивства єврейських чоловіків, жінок, дітей на теренах сучасної Польщі. Мова іде про відвідування Меморіалів на місцях колишніх нацистських таборів смерті Аушвіц, Треблінка, Собібор, Белжець та ін. Авторами посібника запропоновані розроблені історичні курси таких освітніх подорожей для різних вікових груп. Для України це також важливий методичний та навчальний посібник, тому що останніми роками в нашій країні набула певного розвитку підготовка груп учителів та студентів для таких освітніх семінарів на теренах Польщі.





Голокост на Буковині на уроках історії. Дидактичні матеріали для вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Чернівці, 2014.

Ці матеріали призначені для допомоги вчителям історії чернівецьких шкіл, вони повинні стати відправною точкою для усвідомлення школярами Голокосту не тільки як феномена іноземної історії (в якості якого він викладався раніше), але як частини їх власної історії, історії Чернівців. Пропоновані дидактичні матеріали підготовлені фахівцями Чернівецького Музею історії євреїв Буковини та одним з відомих українських викладачів та методистів з тематики історії Голокосту Наталії Герасим.

Ці матеріали — гарний приклад навчальної та методичної діяльності в царині вивчення історії Голокосту на регіональному та локальному рівнях. Історія єврейської громади Чернівців міжвоєнна, насичена величезним масивом матеріалів. Період румунської окупації та трагедії громади чернівецьких євреїв також має значний обсяг архівних документів та матеріалів. Таким чином, це створює можливість вивчати це із застосуванням методичного апарату та відеосвідчень, що зроблено в даному навчальному посібнику. Цей посібник може слугувати важливим прикладом для освітян, що займаються проблематикою викладання історії Голокосту, в інших регіонах нашої країни.

СТОРІНКА УКРАЇНСЬКОГО ЦЕНТРУ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ГОЛОКОСТУ В СОЦІАЛЬНІЙ МЕРЕЖІ «FACEBOOK» (Ukrainian Center For Holocaust Studies)



Один з важливих інформаційних ресурсів Українського центру вивчення історії Голокосту це сторінка в соціальній мережі Facebook: www.facebook.com/uhcenter На цій сторінці розміщені оголошення про заходи та проекти Центру, що відбудуться найближчим часом, а також фотоальбоми наших подій, відеоматеріали про наукові та освітні заходи Центру та партнерів, інформація про нові видання тощо. Крім того сторінка Центру в цій соціальній мережі завжди відкрита для дискусій, висловлення думок, побажань.

Інформація Українського центру вивчення історії Голокосту

АНОНС НАСТУПНОГО НОМЕРУ

- Восьмий щорічний Круглий стіл, присвячений Міжнародному дню пам'яті Жертв Голокосту (27 січня 2015 р., м. Київ).
- Шостий щорічний семінар в Меморіалі Шоа, 14–19 грудня 2014 р., Париж (продовження).
- Методичні розробки вчителів.
- Нові видання Центру.
- Новини бібліотеки Центру.

Адреса редакції:
Український центр
вивчення історії Голокосту
вул. Кутузова, 8, кім. 109
01011, Київ-11, Україна
Тел./факс: +38 (044) 285-90-30

Редакційна колегія:
Анатолій Подольський
Михайло Тяглий
Михайло Мартиненко
Верстка: Руслан Руденко

Видруковано в
ДП «Зовнішторгвидав України»
м. Київ, вул. Воровського, 22,
Тел.: +38 (044) 234-33-04
Наклад: 1000 примірників

<http://www.holocaust.kiev.ua>, e-mail: uhcenter@holocaust.kiev.ua

Видання здійснено за підтримки Фонду Конрада Аденауера.
Представництво в Україні. Konrad-Adenauer-Stiftung (KAS)